

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Ana Lajauskė

ANKSČIAU LAIKO GIMUSIŲ VAIKŲ ANKSTYVOSIOS KALBOS IR
SOCIALINIO ELGESIO RAIDOS RAIŠKA

MAGISTRO DARBAS

Edukacinė ir vaiko psichologija

Darbo vadovė: doc. dr. D. Nasvytienė

Vilnius 2022

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	4
SĄVOKŲ ŽODYNAS	5
PRATARMĖ	6
1. ĮVADAS.....	7
1.1. Anksčiau laiko gimusių vaikų raidos užduotys ir iššūkiai	7
1.1.2. Anksčiau laiko gimusių vaikų ankstyvoji kalbos raida	8
1.1.3. Anksčiau laiko gimusių vaikų socialinis elgesys	14
1.2. Anksčiau laiko gimusių vaikų ir jų tėvų tarpusavio santykiai.....	19
1.3. Tyrimo tikslas ir uždaviniai.....	23
2. TYRIMO METODIKA.....	24
2.1. Tyrimo dalyviai.....	24
2.2. Tyrimo instrumentai.....	25
2.3. Tyrimo eiga	28
2.4. Duomenų analizė.....	28
3. REZULTATAI.....	30
3.1. Anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų VRS rezultatai	30
3.1.1. Aprašomoji tikslinės grupės statistika.....	30
3.1.2. Anksčiau laiko ir laiku gimusiųjų VRS Atlikties skalės įverčių palyginimas.....	32
3.1.3. Anksčiau laiko ir laiku gimusiųjų VRS Stebėjimo skalės įverčių palyginimas	34
3.2. Anksčiau laiko gimusiųjų Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų VRS analizė.....	35
3.2.1. Anksčiau laiko gimusiųjų Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų VRS Atlikties skalės įverčių palyginimas	35
3.2.4. Anksčiau laiko gimusiųjų Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų VRS Stebėjimo skalės įverčių palyginimas	37
3.4. Anksčiau laiko gimusių vaikų tėvų gaunamas bei suteikiamas palaikymas bei sąsajos su VRS	38
3.4. Mamų, auginančių anksčiau laiko gimusį vaiką, psichologiniai išgyvenimai	41
4. REZULTATŲ APTARIMAS	45
IŠVADOS	47
LITERATŪRA.....	48
PRIEDAI	59
1 priedas	59
2 priedas	63
3 priedas	65

SANTRAUKA

Ana Lajauskė. Anksčiau laiko gimusių vaikų ankstyvosios kalbos ir socialinio elgesio raidos raiška. Psichologijos magistro darbas. Mokslinis vadovas: doc. dr. D. Nasvytienė, Vilnius: Vilniaus universitetas, 2022.

Tikslas. Nustatyti anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos ir socialinio elgesio raidos raišką ir nustatyti jos ryšius su tėvų gaunamu ir suteikimu palaikymu bei apibūdinti mamų, auginančių anksčiau laiko gimusių vaiką, psichologinius išgyvenimus.

Tyrimo dalyviai: Tiriamoji grupė – 40 prieš laiką gimusių vaikų, lyginamoji grupė – 46 laiku gimusių vaikų (iš VU surinktos VRS standartizacinės imties). Tiriamųjų amžius svyravo nuo 5 mėn. iki 3 metų, iš jų 53,5 proc. berniukų ir 46,5 proc. mergaičių. Tyrimo instrumentai - Vaiko Raidos Skalės, Partnerio (-ės) palaikymo klausimynas. Taip pat atliktas interviu su mamomis, auginančiomis anksčiau laiko gimusių vaiką. Tyrimo strategija: kiekybinė palyginamoji ir koreliacinė analizė, kokybinė interviu turinio analizė. Tyrimo rezultatai: nustatyta, kad ir anksčiau laiko, ir laiku gimusių vaikų socialinio elgesio bei kalbos raiška yra panaši. Anksčiau laiko gimusių vaikų aukštesni socialinio elgesio rodikliai susiję su mamos suteikiamu emociniu palaikymu partneriui, o šių vaikų labiau išvystyti kalbiniai gebėjimai susiję su jų tėčių vaidmens patvirtinimu. Nustatyta, kad anksčiau laiko gimusių vaikų socialinis elgesys susijęs su didesniu abiejų tėvų suteikiamu situaciniu palaikymu.

Raktiniai žodžiai: anksčiau laiko gimę vaikai, suteikiamas ir gaunamas partnerio palaikymas, kalbos raida, socialinio elgesio raida.

SUMMARY

Ana Lajauskė. Developmental milestones of early language and social behaviour in preterm children. Master thesis in Psychology. Supervisor: Associate Professor D. Nasvytienė, Vilnius: Vilnius University, 2022

Aim. To identify the milestones of language and social behaviour in preterm children and their relationship to the support that parents receive and provide, and to describe the psychological experiences of mothers raising a preterm child.

Subjects: Cohort of 40 preterm children and a comparison group of 46 full term children (from a standardised sample of the Scales of child development, collected at VU). The age of the subjects ranged from 5 months to 3 years, with 53,5 % boys and 46,5% girls. **Research tools.** Scales of child development, Partner support questionnaire. Interviews were also held with mothers of preterm children. **Research strategy:** quantitative comparative and correlational analysis, qualitative content analysis of interviews. **Results:** the study found that preterm and full term children show similar expression of social behaviour and language development. Higher performance of social behaviour in preterm children is related to the emotional support provided by the mother to her partner, while their higher level language skills are related to the confirmation of the dad's role. The social behavior of premature infants is related to greater situational support provided by both parents.

Keywords: preterm children, partner support provided and received, language development, development of social behaviour.

SAVOKŲ ŽODYNAS

Anksčiau laiko gimusiais vaikais laikomi vaikai, kurie gimė anksčiau nei $\geq 37^{+0}$ nėštumo savaitę.

Kalba - šneka ar rašytiniais simboliais perduodama minčių ir jausmų raiškos bei bendravimo sistema, turinti savitą žodyną, gramatiką ir fonologinę sistemą (VandenBos, 2015, p. 585); žodinio minčių reiškimo sistema (Keinys, 2000); žmogaus asmeninės patirties raiškos priemonė ir svarbiausia žmonių bendravimo priemonė (Rimkutė, 2007, p. 185).

Socialinis elgesys – visuma veiksmų, kuriuos tiesiogiai ar netiesiogiai sukelia realūs, įsivaizduojami, laukiami ar numanomi kiti žmonės (VandenBos, 2015, p. 991).

Gestacinis amžius (nėštumo amžius) – vaisiaus amžius, skaičiuojamas nuo pastojimo datos.

Kūdikiai gimę 28–31 gestacijos savaitę, laikomi kaip labai neišnešioti;

Kūdikiai, gimę 32–36 savaitę, laikomi vidutiniškai ar beveik išnešiotais;

anksčiau nei 28 gestacijos savaitę – visiškai neišnešioti.

PRATARMĖ

Anksčiau laiko gimusių vaikų raidos tema Lietuvoje yra labai aktuali. Yra keletas svarbių šios temos aktualumo ir pasirinkimo aspektų. Visų pirma, Lietuvoje ši tema beveik netirta. Be to, anksčiau laiko gimusių vaikų raida yra specifinė ir ankstyvoji raida gali prognozuoti vėlesnę. Todėl labai svarbu tirti šių vaikų raidą kuo ankstyvesniame amžiuje.

Įvairių šalių mokslininkai tiria ir gauna įvairius rezultatus apie tai, kiek stipriai ir iki kada anksčiau laiko gimusių kūdikių psichologinė raida atsilieka nuo laiku gimusių vaikų. Yra empirinių įrodymų, kad lyginant su bendraamžiais, anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos ir tarpasmeninio bendravimo pasiekimai yra žemesni (Luttikhuisen, de Kieviet, Königs, van Elburg ir Oosterlaan, 2013; Sajaniemi et al., 2001). Anksčiau laiko gimę vaikai turi daugiau elgesio problemų, tokių kaip prastesni socialinio bendravimo įgūdžiai, prastesnė elgesio ir emocinė savireguliacija, emociniai sunkumai ir prastesnis dėmesio koncentravimas. Šios elgesio problemos kūdikystėje prognozuoja elgesio sunkumus ir vėlesniame amžiuje (Arpi & Ferrari, 2013). Vaikui augant, labai svarbu suprasti socialinės raidos pažangą skatinančius veiksnius. Socializacija ir santykiai su bendraamžiais yra anksčiau laiko gimusių vaikų, kuriems būdingi sutrikę socialiniai įgūdžiai ir socialinis uždarumas, probleminė sritis. Be to, tyrinėtojai pripažįsta, kad ankstyvosios kompetencijos yra būtinas pagrindas įsisavinti vėlesnes (Bates, Camaioni & Volterra, 1975; Tomasello, Carpenter, Call, Behne & Moll, 2005). Kitas svarbus raidos aspektas – vaiko kalbos vystymasis. Anksčiau gimę vaikai yra labiau linkę į kalbinės raidos atsilikimus lyginant su laiku gimusiais vaikais (Schults, Tulviste & Haan, 2013; Brósch-Fohraheim, Fuiko, Marschik & Resch, 2019). Vaiko kalbos raida yra ypač svarbi socialinei raidai ir saviraiškai. Todėl labai svarbu atskleisti ir suprasti šio raidos aspekto ypatumus anksčiau laiko gimusių vaikų grupėje.

Išskiriamas ir „prieš-laiką-tėvais-tapusių“ fenomenas, apibendrinus tėvams tenkantį emocinį krūvį (ypač pirmaisiais kūdikio metais) auginti trapų kūdikį. Tėvų ir vaikų santykis gali nulemti vaiko socialinių ir lingvistinių įgūdžių vystymąsi, suformuodamas vaiko raidai palankią arba nepalankią aplinką. Tėvų psichinė sveikata ir namų aplinka siejasi su anksčiau laiko gimusių kūdikių socialine ir emocine reguliacija (Treyvaud et al., 2010). Todėl svarbu tirti šias sąsajas.

1. ĮVADAS

1.1. Anksčiau laiko gimusių vaikų raidos užduotys ir iššūkiai

Dėl neonatologijos pažangos išgyvena vis daugiau anksčiau laiko gimusių kūdikių. Šiuolaikiniuose intensyviosios terapijos naujagimių skyriuose išgyvenimo riba siekia 23 gestacijos savaites, palyginti su 30 gestacijos savaitėmis prieš trisdešimt metų. Tačiau mažėjant mirtingumui daugėja specifinių sutrikimų: neurologinių, neurologinio vystymosi, neurosensorinių ir funkcinių, proporcingu mažėjančiam gimimo svoriui ir gestacijos amžiui; net ir „beveik laiku“ gimę kūdikiai gali būti paveikti priešlaikinio gimimo, pavyzdžiui, kyla sunkumų kvėpuojant, maitinant, pasireiškia infekcijos ir neoptimalus smegenų vystymasis (Bivoleanu & Stamatina, 2015). Net ir nesant negalios dėl vystymosi sutrikimo, anksčiau laiko gimusiems kūdikiams būdingi ne tokie optimalūs pažintiniai gebėjimai ir daugiau elgesio problemų, nei išnešiotiems kūdikiams (Poehlmann et al., 2012). Nepaisant pažangios naujagimių priežiūros dėl priešlaikinio gimdymo, sutrikusio vystymosi prevencija yra opi problema (Garofoli et al., 2021), kuri neišvengiamai paliečia psichologinę raidą.

Visame pasaulyje anksčiau gimsta 11 % vaikų. Beveik pusei šių vaikų išsivysto kognityviniai sutrikimai, kurie vėliau daro įtaką jų akademiniam pasiekimams. Tyrėjai teigia, kad yra tikimybė, jog labai anksti gimę vaikai patirs ankstyvųjų akademinį įgūdžių sunkumų, o sulaukę ikimokyklinio amžiaus jie galimai jau atsilieka raštingumo ir skaičiavimo įgūdžiais (Allotey et al., 2018; Pozzetti et al., 2014).

Taigi, anksčiau laiko gimę vaikai gali patirti pažintinių funkcijų, mokymosi sunkumų ir negalią. Didelė vaikų negalia dažnai nustatoma pirmaisiais gyvenimo metais. Tačiau lengvesnės, dažnai pasitaikančios negalios nenustatomos ir nepastebimos iki vaikai pradeda lankyti mokyklą. Labai dažnos negalios kaip mokymosi, dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimai (Elgen, Sommerfelt, Leversen & Markestad, 2015; Bogicevic, Verhoeven & van Baar, 2019) daro įtaką didelei šios grupės daliai, teigia Keller-Margulis ir Dempsey (2020).

Žvelgiant giliau, intelekto negalios paplitimas, tarp anksčiau gimusių vaikų, mažėjo didėjant gestaciniam amžiui iki pat kūdikio gimimo laiku. Hirvonen et al., (2017) tyrimu siekta išsiaiškinti, ar intelekto negalios paplitimas, apibrėžtas kaip reikšmingas intelekto (intelekto koeficientas mažesnis nei 70) ir adaptyvaus funkcionavimo sutrikimas anksčiau laiko gimusiems vaikams yra didesnis, palyginus su laiku gimusiais naujagimiais, ir nustatyta, kad vyriškoji lytis ir mažas gestacinis amžius lėmė didesnę riziką visose grupėse, išskyrus vidutiniškai neišnešiotųjų grupę.

Be to, labai neišnešiotų 4 metų amžiaus vaikų tyrimas vertino kalbėjimo įgūdžius ir kognityvinę veiklą. Išvados parodė, kad net 4 metų amžiaus gimę anksčiau laiko vaikai, dažniau susidūrė su sunkumais ir daugybiniai atsilikimai šiame amžiuje buvo susiję su akademinėmis problemomis, matuotomis mokykliniame amžiuje (Pritchard, Bora, Austin, Levin & Woodward, 2014).

Pastebėta, kad anksčiau laiko gimę vaikai būdami 12 mėnesių per pirmuosius gyvenimo metus pasižymėjo mažesniu žodžių vartojimu ir vėliau ištarė pirmąjį žodį lyginant su laiku gimusiais vaikais (Torola, Lehtihalmes, Heikkinen, Olsén & Yliherva, 2012). Diskutuojama, ar anksčiau laiko gimusių vaikų ir laiku gimusių vaikų kalbos raidos modeliai yra tokie patys, ar jų pažintiniai ir kalbiniai profiliai – saviti.

Vaikų kalbos suvokimui gali turėti įtakos multisensorinio apdorojimo sutrikimai, kurie vėliau gali sukelti bendravimo ir socialinės sąveikos sunkumų (Wickremasinghe et al., 2013; Stevenson et al., 2014). Dažniausiai pasitaikančios socialinio elgesio problemos po labai priešlaikinio gimdymo yra nerimas ir kiti internalizuoti simptomai bei prosocialaus elgesio problemos. Bendrai visos šios problemos vadinamos „anksčiau laiko gimusių asmenų elgesio fenotipu“. Per pirmuosius dvejus gyvenimo metus anksčiau laiko gimusiems kūdikiams taip pat dažniau nei laiku gimusiems kūdikiams būdingas nesaugus prierašumas prie tėvų, jie sunkiau pereina nuo vienos veiklos prie kitos, reguliuoja ir išlaiko bendravimą su pagrindiniais globėjais (Taylor, 2020).

Apibendrinant galima teigti, kad anksčiau laiko gimusiems kūdikiams dažniau nei laiku gimusiems gali pasireikšti emocijų ir elgesio problemos, ne tokia optimali pažintinė veikla, dėmesio sutelkimo sunkumai, žemesni kalbos ir tarpasmeninio bendravimo pasiekimai. Tačiau kiek ilgai ir kaip stipriai šie rodikliai skiriasi – atviras, detalesnio ištyrimo laukiantis klausimas.

1.1.2. Anksčiau laiko gimusių vaikų ankstyvoji kalbos raida

Vaiko kalbos tapsmas prasideda nuo gimimo. Kūdikiams nuo pirmųjų gyvenimo mėnesių pradeda savo norus ir emocijas išreikšti neverbaliai – veido išraiška, kūno kalba, žvilgsniu; o taip pat ir verbaliai – verksmu, neartikuliuotais garsais, gugavimu, vėliau – vis labiau artikuliuotais garsais (pradeda juoktis balsu ir krykštauti, vapa, čiauška) bei jų intonacija.

Kalba vystosi stadijomis, kurios priklauso viena nuo kitos, ir sutrikimai vienoje stadijoje dažniausiai reiškia atsilikimą kitos stadijos raidoje (Guzzetta, 2014). Todėl labai svarbu laiku pastebėti raidos sutrikimus ir kuo anksčiau juos koreguoti.

Ankstyvas girdimosios kalbos atskyrimo sutrikimų nustatymas padidina ankstyvosios intervencijos galimybes ir taip gali padidinti galimybę sumažinti kalbos vystymosi atsilikimą. Anksčiau laiko gimusiems vaikams terapinės intervencijos gali būti pradėtos taikyti pirmaisiais gyvenimo mėnesiais, nes manoma, kad neuroplastiškumo mechanizmai tuo metu yra pajėgiausi (Fiori & Guzzetta, 2015). Pabrėžiama ankstyvo sąlyčio su kalba po priešlaikinio gimdymo svarba siekiant pagerinti anksčiau laiko gimusių vaikų vystymąsi. Girdimoji aplinka naujagimių priežiūros skyriuje, artima į aplinką gimdoje, įskaitant tėvų balsus ir aplinkos garsų slopinimą, gali palaikyti anksčiau laiko gimusių vaikų klausos žievės vystymąsi ir taip palengvinti kalbos vystymąsi (Bartha-Doering et al., 2019).

Zuccarini et al., (2018) teigia, kad motoriniai įgūdžiai atlieka svarbų vaidmenį kalbos raidoje, tam tikrų ankstyvųjų motorinių įgūdžių, tokių kaip savarankiškas sėdėjimas, savarankiškas judėjimas ir gebėjimas tyrinėti daiktus, įgijimas suteikia kūdikiams galimybę praktikuoti įgūdžius, svarbius bendram komunikaciniam vystymuisi ir kalbos įgūdžių įgijimui. Ypač mažo gestacijos amžiaus neišnešioti kūdikiai dažnai patiria komunikacinius, lingvistinius ir motorikos įgūdžių sunkumus.

Žemesnis motinos išsilavinimas reikšmingai prognozavo kalbos ir pažinimo vėlavimą, o jaunesnis gestacinis amžius - kalbą, motoriką ir pažinimo vėlavimą. Taigi, vaikai, gimę anksčiau laiko, kuriems pasireiškia kalbos vėlavimas, turėtų būti tikrinami dėl kartu atsirandančių motorinių ir (arba) pažinimo uždelimų bei turėtų būti atsižvelgiama į motinos išsilavinimą, diagnozę priešlaikinio gimdymo metu ir gestacinį amžių, kurie, kaip nustatyta, daro įtaką anksčiau gimusių vaikų kalbai, motorikai ir pažinimo rezultatams (Loeb, Imgrund, Lee & Barlow, 2020).

Palyginti su laiku gimusiais bendraamžiais, ypač daug anksčiau laiko gimusių vaikų, pasyvesni gestų veiksmai esant 12 mėnesių, lėtesnis gestų rodymo, žodžių supratimo ir žodžių tarimo vystymas, atliekant pakartotinį vertinimą pirmaisiais, antraisiais (Zuccarini et al., 2018) ir penktaisiais gyvenimo metais (Stolt et al., 2016).

Anksčiau laiko gimę vaikai taip pat prasčiau atlieka kalbines užduotis, palyginti su laiku gimusiais bendraamžiais. Aukštesnėse mokyklos klasėse, kaip rodo tyrimai, anksčiau laiko gimusiems vaikams, palyginti su laiku gimusiais, sunkiau sekasi atlikti dekodavimo ir teksto suvokimo ar stiprių kalbėjimo įgūdžių reikalaujančias užduotis. Pasak Gresch (2018) ir bendra autorių, svarbi sritis, į kurią reikia atsižvelgti, yra fonologinė trumpalaikė atmintis, nes ji atlieka svarbų vaidmenį kalbos raidai. Iki šiol ši sritis buvo mažai tyrinėta su anksčiau laiko gimusiais vaikais, tačiau nustatyta, kad gimusių anksčiau laiko vaikų erdvinė ir objektinė darbinė atmintis turi spragų. Jie taip pat turi kitų kognityvinių trūkumų, įskaitant žemus intelekto rodiklius, silpnus vykdomosios funkcijos įgūdžius ir negebėjimą sutelkti

dėmesio, o tai gali neigiamai paveikti fonologinę trumpalaikę atmintį arba atsieti fonologinės trumpalaikės atminties ir tolesnių kalbinių gebėjimų ryšį.

Taigi, vaikai, gimę anksčiau laiko, turi didesnę tikimybę patirti kalbos raidos sutrikimus. Garsinės kalbos atskyrimo sutrikimai gali būti ankstyvieji kalbos raidos sutrikimų požymiai (Bartha-Doering et al., 2019).

Tai, jog kalbos sunkumai yra paplitę tarp anksčiau laiko gimusių vaikų patvirtina ir Sanchez (2020). Tyrėjas teigia, kad gimę anksčiau nei trisdešimtą savaitę, pasižymėjo žemesniu įvertinimu nei gimę laiku, daugelyje parametrų, įskaitant: vidutinį žodžių tarimo ilgį, skirtingų žodžių šaknų skaičių ir produktyvios sintaksės sakinių struktūrą. Kiti kintamieji, tokie kaip tarimų skaičius ir daiktavardžių bei būdvardžių skaičius statistiškai reikšmingai nesiskyrė tarp grupių. Gauta išvada, jog anksčiau gimę trimečiai pasižymi skurdesne šnekamąja kalba nei gimusieji laiku, išskiriant specifines trūkumų sferas. To paties autoriaus tyrime nustatyta, kad anksčiau laiko gimusių vaikų šnekamoji kalba ženkliai skyrėsi nuo gimusių laiku įvairiuose morfosintaksiniuose ir leksikos parametruose, sakinių struktūrose, skirtingos šaknies žodžių skaičiumi, tačiau grupės beveik nesiskyrė teisingo tarimo, pilnai pasakytų žodžių skaičiumi, žodžių skaičiumi per minutę, veiksmažodinėmis frazėmis, klausimais/neiginiais, daiktavardžių ir būdvardžių skaičiumi.

Marchman, Adams, Loi, Fernald ir Feldman (2016) longitudinalinis tyrimas parodė, kad, tie kūdikiai, kurie greičiau ir tiksliau apdorodavo kalbinius signalus realiuoju laiku, turėjo aukštesnį imliojo žodyno rodiklį, būdami 3 metų.

Kalbos sutrikimai yra vieni dažniausiai fiksuojamų vystymosi sutrikimų, pasireiškiančių anksčiau laiko gimusiems vaikams (Barre, Morgan, Doyle & Anderson, 2011). Jų ekspresyvos kalbos funkcijų vystymasis labai atsilieka, o tai pasireiškia prastais gramatikos ir žodyno įgūdžiais. Pradėję lankyti mokyklą, vaikai, gimę anksčiau laiko, dažnai patiria sunkumų mokydamiės skaityti ir rašyti. Šie ankstyvieji sutrikimai dažnai nulemia ilgalaikius gramatinių įgūdžių ir raštingumo sutrikimus (Bartha-Doering et al., 2019).

Tyrimai liudija, kad ankstyvas garsinės stimuliacijos atskyrimas nuspėja vėlesnius kalbinius įgūdžius mokantis kalbėti (Kuhl & Rivera-Gaxiola, 2008). Mažų vaikų gebėjimas identifikuoti fonologinius skirtumus yra susijęs su vėlesniais raštingumo įgūdžiais (Van Zuijen, Plakas, Maassen, Maurits & van der Leij 2013). Pilnai išnešioti kūdikiai geba atskirti intonaciją ir kalbinius garsus, tokius kaip atskiri balsiai, o su anksčiau laiko gimusiais kūdikiais atlikti tyrimai rodo, kad tokie kūdikiai pasižymi ankstyvaisiais prozodinio, fonologinio ir ritmiškai panašių kalbų atskyrimo sutrikimais

(Bartha-Doering et al., 2019). Tačiau yra mažai informacijos apie anksčiau laiko gimusių naujagimių ir galimus skirtumus lyginant su pilnai išnešiotais naujagimiais.

Galima teigti, kad anksčiau laiko gimę kūdikiai yra ypač pažeidžiami bendravimo ir kalbos srityje nuo pat vystymosi pradžios. Aukščiau pateiktos išvados rodo, kad konkretus aktyvus tyrinėjimo elgesys pirmaisiais gyvenimo metais atlieka pagrindinį vaidmenį kalbos raidai. Vis dar neaišku yra tai, ar aktyvus tyrinėjimo elgesys, pvz., tyrinėjimas rankomis ir burna, yra susijęs su ankstyvu ypač mažu gestaciniu amžiumi vaikų, kuriems galimai yra didesnė komunikacinio ir motorinio atsilikimo rizika lyginant su PI kūdikiais, komunikaciniu-lingvistiniu elgesiu. Taigi, specifinis aktyvus tyrinėjimo elgesys yra susijęs su ankstyvaisiais komunikaciniais-lingvistiniais įgūdžiais, pvz., žodžių supratimu, gestais ir balsiniais išsireiškimais ir pažymi, kad tyrinėjimas burna ir rankomis esant 6 mėnesių yra labai svarbus ir ypač mažo gestacinio amžiaus vaikams, ir laiku gimusiems vaikams. Jie taip pat pabrėžia tam tikrą šių santykių specifškumą: tyrinėjimas burna esant 6 mėnesių buvo susijęs su žodžių supratimu esant 12 mėnesių, o tyrinėjimas rankomis esant 6 mėnesių buvo susijęs su gestų rodymu ir balsiniais išsireiškimais esant 12 mėnesių. Taigi, pagrindinė Zuccarini et al., (2018) išvada buvo ta, kad 6 mėnesių kūdikių aktyvūs objektų tyrinėjimo įgūdžiai buvo susiję su žodžių supratimu, gestais ir kalbos raiška, kai jiems sukako–12 mėnesių.

Kalbinė raida skatinama per pasaulio tyrinėjimą, kai daiktai liečiami, čiupinėjami, numetami, su jais įvairiais būdais eksperimentuojama. Oralinis tyrinėjimas yra susijęs su žodžių supratimu, o manualinis tyrinėjimas – su gestų rodymu ir balsiniais išsireiškimais (Lobo, Kokkoni, Cunha & Galloway, 2015). Taigi atrodo, kad tai palaiko pačius ankstyviausius kalbos raidos etapus, ypač žodžių supratimą, kuris vystosi anksčiau ir skatina žodžių vartojimą. Tyrinėjimas rankomis yra sudėtingesnis ir labiau pažengęs tyrinėjimo modelis, pasižymintis didesniu abiejų rankų savarankiškumu ir geresne koordinacija lyginant su tyrinėjimu burna. Šie veiksmai padeda mokytis ir įvardyti objektus.

Vaikų tyrinėjimas rankomis taip pat gali padėti semantinių reikšmių konstravimui, nes daro įtaką kalbinei aplinkai. West & Iverson (2017) pastebėjo, kad tėvai ar globėjai dažniau klijuoja objektams etiketes kai vaikai jais manipuliuoja. Be to, šių etikečių turinys atitiko kūdikių laikomus daiktus. Tai leidžia manyti, kad pažangesni tyrinėjimo gebėjimai taip pat skatina tėvų ar globėjų socialinę sąveiką ir kalbos įvestį, o tai savo ruožtu skatina kūdikių komunikacinį ir lingvistinį vystymąsi. Buvo įrodyta, kad tyrinėjimas rankomis neabejotinai atkreipia bendrą dėmesį į objektus ir rankas, kai vaikai manipuliuoja objektais, o tai skatina interakciją, bendravimą ir mokymąsi (Yu & Smith, 2013).

Taigi, vaikams, anksčiau laiko gimusiems yra didesnė kalbos atsilikimo rizika nei laiku gimusiems vaikams. Ekspresyvus žodynas atlieka pagrindinį vaidmenį kalbos raidoje, nes iš ankstyvojo žodyno dydžio galima nuspėti vėlesnius gramatinius gebėjimus (Brósch-Fohraheim et.al., 2019). Vaikai, gimę anksčiau laiko, yra labiau linkę į kognityvinės ir kalbinės raidos atsilikimus lyginant su išnešiotais vaikais (Schults et al., 2013). Yra žinoma, kad kognityvinė raida turi įtakos kalbiniam įgūdžiams.

Tardami pirmuosius savo žodžius (dažniausiai pirmųjų savo gyvenimo metų pabaigoje), anksčiau laiko gimę vaikai jau supranta vidutiniškai 50 žodžių. Šis neatitikimas tarp receptyvaus ir ekspresyvaus žodyno išlieka visu kalbinės raidos laikotarpiu. Ankstyvojo ekspresyvaus žodyno raida kiekvienam vaikui skiriasi. Vaikų ekspresyvus žodynas ženkliai išsiplečia antraisiais jų gyvenimo metais, o sulaukę trejų metų jie jau žino apie 500 žodžių (Brósch-Fohraheim et.al., 2019).

Pasak Viana et al., (2017) vaikai turi suprasti keletą žodžių, kad galėtų pradėti juos tarti ir ištartų savo pirmuosius žodžius prieš pirmąjį gimtadienį. Nors leksinis vystymasis labai priklauso nuo kiekvieno individo, didelė dalis vaikų patiria leksinį proveržį, t.y., ženkliai pagreitėja žodžių įsisavinimo greitis, paprastai kai jie sugeba ištarti maždaug 50 žodžių; dažniausiai taip nutinka vaikams esant vienerių metų amžiaus. Yra įrodymų apie tęstinumą ir glaudžius ryšius tarp pirmųjų žodžių ir gramatinės raidos. Todėl siekiant suprasti kalbos raidą, turime ištirti ne tik kalbos komponentus, bet ir jų tarpusavio santykį, nes neatrodo, kad jie gali egzistuoti nepriklausomai vieni nuo kitų.

Suttora et.al., (2020) tyrime teigiama, kad vėlyvieji kalbėtojai sudaro nuo 9 % iki 20 % trejų metų amžiaus vaikų ir šis diapazonas didėja, kai kalbama apie anksčiau laiko gimusius vaikus. “Vėlyvieji kalbėtojai” apibūdinami kaip 18–35 mėnesių vaikai, kurie pasižymi lėtesne kalbine raida ir ribotu ekspresyviuoju žodynu lyginant su įprastai besivystančiais bendraamžiais, kurie neturi gretutinių raidos sutrikimų, sensorinių sutrikimų ir kognityvinių arba socialinių ir emocinių kompetencijų trūkumo (Fisher, 2017). Pagrindinės išvados rodo panašias mažos rizikos anksčiau laiko gimusių ir pilnai išnešiotų vėlyvųjų kalbėtojų spontaniškos kalbos ypatybes ir kalbinius rodiklius, o mažos rizikos anksčiau laiko gimę vėlyvieji kalbėtojai šiek tiek geriau nei jų bendraamžiai vartoja būdvardžius, kai lyginimas yra grįstas jų koreguotu, o ne chronologiniu amžiumi. Suttora et al., (2020) tyrimas pateikia naujų pastebėjimų apie vaiko ir tėvų veiksmų vaidmenį. Atsižvelgiant į individualius vėlyvųjų kalbėtojų kalbėjimo ir kalbos įgūdžius, buvo nustatyta, kad vaiko kognityvinis raidos lygis, mažos rizikos neišnešiotumo būklė ir chronologinis amžius daro teigiamą įtaką, tuo tarpu šeimos istorija, susijusi su kalbos sutrikimais bei tėvų leksinė įvairovė, dažnis ir gramatinis sudėtingumas daro neigiamą įtaką. Taigi, šiuo tyrimu pabrėžiama abipusė įtaka tarp vėlyvųjų kalbėtojų kalbėjimo ir tėvų kalbinio indėlio

kokybės, taip pat poreikis imtis intervencijų, nukreiptų į tėvų indėlį į anksčiau laiko gimusius ir pilnai išnešiotus vėlyvuosius kalbėtojus.

Perszyk, Ferguson & Waxman, (2018) tyrime teigiama, kad žmogaus kalbos veiksmingumas priklauso nuo jos sudėtingų ryšių su pažinimu. Jaunesniems nei 3 mėnesių kūdikiams kalbos klausymasis padeda formuoti objektų kategorijas, kurios yra esminis pažinimo elementas. Be to, nuo 3 iki 4 mėnesių laikotarpyje kūdikiams sistemingai keičiasi, t. y. nuo pažįstamų dalykų pereina prie naujovių – tai atspindi minėtą kalbos ir pagrindinių pažinimo procesų ryšį. Perszyk et al., (2018) tyrime pasinaudota per šį trumpą ir griežtai apibrėžtą laikotarpį vykstančiu išnešiotų kūdikių raidos pokyčiu, kad įvertinti, ar jis taip pat pasireiškia anksčiau kūdikiams ir ar jis atspindi kūdikių brandos būklę. Sveiki vėlyvieji anksčiau laiko gimę kūdikiams skirstė objektus į kategorijas, klausydami kalbos. Jų rezultatai kartu su išnešiotų kūdikių rezultatais atskleidė, kad šis raidos pokytis yra akivaizdus anksčiau laiko gimusiems kūdikiams ir vyksta pagal tą patį brendimo grafiką, kaip ir laiku gimusių naujagimių.

Nustatyta, kad vaikų ir tėvų atliekamas vaidmuo gali prognozuoti vaikų kalbinius atsilikimus, ieškant tarpasmeninių skirtumų vaikų spontaniškame kalbėjime ir kalbiniuose įgūdžiuose (Suttora et al., 2020). Vaikų kognityvinis įvertis, chronologinis amžius ir mažos rizikos neišnešiotumo būklė buvo teigiamai susiję su leksine įvairove vaikų kalboje. Tuo tarpu šeimos istorija susijusi su kalbos sutrikimais, taip pat tėvų leksinės įvairovės, dažnio ir gramatinio sudėtingumo rodikliai buvo neigiamai susiję su pirmiau nurodytais vaikų kintamaisiais. Remiantis šiais pastebėjimais galima daryti išvadą, kad mažiau šnekių vaikų tėvai patiria sunkumų prisitaikant prie savo vaikų kalbinių įgūdžių. Visgi, tėvų išsilavinimo lygis nebuvo reikšmingai susijęs nei su vaikų spontanišku kalbėjimu, nei su jų kalbiniais įgūdžiais, nors remiantis ankstesne literatūra to tikėtasi. Kalbos sutrikimai šeimos istorijoje prognozavo mažesnę kiekį atskirų žodžių ir būdvardžių vaikų spontaniškoje kalboje, o tai patvirtina, kad šis veiksnys gali didinti vaikų kalbos sutrikimų riziką. Suttora et al., (2020) tyrimas aiškiai atskleidė reikšmingą tėvų indėlio įvairovės, dažnio ir sudėtingumo įtaką vaiko kalbėjimo ir kalbos pasiekimams. Remiantis transkripcija ir tėvų ir vaikų bendravimo analize, pastebėta, kad aukštesnio lygio leksinė įvairovė, dažnis ir gramatinis sudėtingumas buvo susiję su mažesniu vėlyvųjų kalbėtojų kalbiniu produktyvumu – tiek su reikšmingu kalbėjimu, tiek su nerišliu.

Norėdami išmokti kalbos, kūdikiams turi suprasti, kurie garsai yra jų gimtosios kalbos dalis, ir pirmiausia juos atskirti nuo nelingvistinių garsų, o vėliau – nuo kitų kalbų garsų. Tačiau atpažinti kalbos garsus nepakanka: kūdikiams taip pat turi suprasti, kaip jų girdima kalba susijusi su objektais ir įvykiais, su kuriais jie susiduria. Tyrimai atskleidė, kad 3 mėnesių kūdikiams jau pradeda sieti kalbą su pagrindiniais

konceptualiais gebėjimais: kalbos klausymasis padeda kategorizuoti objektus, o tai yra pažinimo pagrindas (Ferry, Hespos & Waxman, 2010). Šis ankstyvas ryšys buvo įrodytas naudojant naujumo pirmenybės užduotį, kurią atliekant kūdikiams reikėjo susieti vaizdinę ir garsinę informaciją (Perszyk et al., 2018).

Apibendrinant galima teigti, kad sveikų vėlyvųjų anksčiau laiko gimusių kūdikių branda atitinka išnešiotų kūdikių brandą, kai kalbama apie esminį raidos pagrindą – objektų kategorizavimą klausantis kalbos. Tai padeda geriau suprasti sėkmingos ankstyvosios raidos veiksnius šioje pažeidžiamoje grupėje. Taip pat, anksčiau laiko gimę vaikai, kurių perinatalinė būklė ne tokia sudėtinga, gali pasižymėti ir lėtesne raida, pavyzdžiui, jų lingvistiniai įgūdžiai gali išsivystyti lėčiau.

1.1.3. Anksčiau laiko gimusių vaikų socialinis elgesys

Socialinis elgesys gali būti apibrėžiamas kaip visas elgesys, kuris daro įtaką kitiems tos pačios rūšies nariams. Socialinis elgesys labai priklauso nuo vaiko socialinės kompetencijos. Tai apima įvairius psichikos mechanizmus, kuriais siekiama palaikyti sėkmingą socialinį funkcionavimą, įskaitant emocinę savireguliaciją, socialinį kognityvinį procesą, pozityvų bendravimą ir prosocialius santykius (Bornstein, Hahn & Haynes, 2010; Jones, Champion & Woodward, 2013). Taigi, socialinis elgesys yra labai kompleksinis ir sudėtingas darinys.

Jau pirmaisiais gyvenimo metais (Landry ir kt., 1990) buvo aprašyta netipiška neišnešiotų kūdikių socialinė ir emocinė raida (Hille et al., 2001; Bhutta, Cleves, Casey, Craddock & Anand, 2002). Kadangi socialinės ir emocinės funkcijos apima gebėjimą išmokti sėkmingai sąveikauti ir bendrauti socialiniame kontekste bei veiksmingai valdyti emocijas, tam reikia sumaniai koordinuoti daugybę procesų (Iarocci, Yager & Elfers, 2007; Happé & Frith, 2014), apimančių socialinės informacijos apdorojimą kartu su keletu kitų kognityvinių, suvokimo ir motorinių įgūdžių. Imafuku et.al., (2021) nustatė, kad priešlaikinis gimdymas yra susijęs su didesne socialinio bendravimo ir kalbos problemų rizika, Anksčiau laiko gimusiems kūdikiams būdingas netipinis socialinis dėmesys, palyginti su išnešiotais kūdikiais. Tačiau vis dar nežinoma, kaip vystosi socialinis dėmesys ir ar individualūs skirtumai susiję su neišnešiotų kūdikių socialinio bendravimo ir kalbos raidos rezultatais.

Dar vienas svarbus galimas veiksnys, paaiškinantis sutrikusią anksčiau laiko gimusių vaikų socialinę ir emocinę raidą, gali būti susijęs su tėvų elgesio poveikiu ankstyvuojų gyvenimo laikotarpiu. Perinatalinio laikotarpio įvykiai, keliantys grėsmę gyvybei, ir nesubrendusi neišnešiotų kūdikių elgesio

sistema gali padidinti bendrą tėvų psichologinį stresą bei pakeisti vaiko ir pagrindinio globėjo sąveiką, o tai gali trukdyti sukurti ilgalaikius teigiamus tėvų ir vaikų santykius. Tėvų psichikos sveikata iš tiesų siejama su ankstyvaisiais vaikų socialiniais ir emociniais santykiais, nes ji atlieka esminį vaidmenį apsaugant nuo ankstyvojo streso poveikio (Vinall & Grunau, 2014) ir padedant vystyti emociniam savireguliacijai (Feldman, 2007).

Tėvų elgesio įtaką vaiko socialiniam elgesiui paaiškina transakcinis raidos modelis (Širvinskienė, 2014). Transakciniu raidos modeliu aprašoma sąveika, kai vaikas, tėvai ir aplinka daro įtaką vienas kitam ir vaiko raidai. Čia atkreipiamas dėmesys į tai, kad ne tik aplinka daro įtaką vaiko raidai, tačiau aplinkos ir vaiko poveikis vienas kitam yra abipusis (Sameroff, 2009). Sudarydami pirminį modelį Sameroff ir Chandler (1975) kėlė klausimą, kodėl vaikai, netgi patyrę daug įvairių rizikos veiksnių, kartais nepatiria tikėtinių kognityvinių ir elgesio sunkumų. Ankstesniuose vaiko ir aplinkos sąveikų tyrimuose buvo remiamasi požiūriu, kad vaiko ir aplinkos charakteristikos yra statiškos ir nekintančios. O Sameroff (2009) pabrėžia, kad jos abi yra kintančios ir dinamiškos. Kitaip nei stimulo-atsako ryšį nagrinėjančiose išmokymo teorijose, kai vaiko elgesys laikomas paprasta reakcija į stimulą, pagal šį modelį vaikas laikomas aktyviu savo raidos dalyviu. Keičiantis vaiko sąveikai su aplinka, keičiasi ir pats vaikas. Transakcinis raidos modelis leidžia kalbėti ne apie paprastus ryšius tarp kintamųjų, kai, pvz., vieno kintamojo aktyvumas yra susijęs, koreliuoja su kito kintamojo aktyvumu. Modelyje sąveikos vadinamos transakcijomis ir reiškia, kad vienas kintamojo aktyvumas keičia įprastinį kito kintamojo aktyvumą, t. y. arba kiekybiškai didina ar mažina kito žmogaus įprastą atsaką, arba sukelia kokybiškai kitokią naują atsaką. Modelis suteikė išsamesnių žinių apie vaiko raidą. Nuo pirmojo modelio paskelbimo 1975 metais jis buvo dažnai cituojamas mokslinėje literatūroje ir priskirtas prie 20 svarbiausių revoliucinių atradimų vaiko psichologijos srityje (Sameroff, 2009).

Tėvų ir vaikų sąveikos svarbą patvirtino ir kitas tyrimas. Erickson et al., (2018) palygino laiku gimusių vaikų bei neišnešiotų vaikų reakcijas į motiną ir žaidimo sudėtingumą: nustatyta, kad pastarųjų reakcijos buvo gerokai silpnesnės. Prieš laiką gimusių vaikų motinos pasižymėjo mažesniu emociniu prisitaikymu, mažesniu jautrumu neverbaliniams signalams ir prastesne bendravimo kokybe, palyginti su laiku gimusių vaikų motinomis. Ankstyvosios tėvų ir vaikų sąveikos kokybė teigiamai susijusi su vaikų pažinimo gebėjimų raida (Kim & Kochanska, 2012). Stipriai anksčiau laiku gimusių kūdikių imtyje intensyvesnis motinos bendravimas, t.y. žodinė stimuliacija ir kalbos turtingumas, vartojamos kalbos kiekis, motinos žaidžiamų žaidimų skaičius ir pobūdis, buvo susijęs su geresne ankstyva darbine atmintimi (Lowe, Erickson, MacLean & Duvall, 2009). Didesnis motinos jautrumas (prisitaikymas prie

vaiko būsenos) taip pat buvo susijęs su geresniu anksčiau laiko gimusių vaikų pažinimu (Rahkonen et al., 2014). Be to, motinos emocinis išsekimas buvo susijęs su prastesniais neišnešiotų kūdikių pažintiniais įgūdžiais jau nuo 12 mėnesių amžiaus (Gueron-Sela, Atzaba-Poria, Meiri & Marks, 2015).

Manoma, kad dar vienas veiksnys, turintis įtakos anksčiau laiko gimusių kūdikių socialiniam ir emociniam vystymuisi, yra stresas ankstyvuojų gyvenimo laikotarpiu ir skausmas, kurį jie patiria gelbstint gyvybę naujagimių intensyviosios terapijos skyriuje. Pagal Treyvaud ir kt. (2010): tėvų psichikos sveikata ir optimalesnė namų aplinka buvo susijusi su geresne 2 metų amžiaus labai neišnešiotų kūdikių socialine ir emocine reguliacija. Panašiai mažesni motinos nerimo ir įsakmumo lygiai prognozavo geresnius socialinius įgūdžius ir 4 metų labai neišnešiotiems vaikams (Jones et al., 2013). McCormick ir kt. (1996) priėjo prie išvados apie neigiamą ryšį tarp labai mažo gimimo svorio mokyklinio amžiaus vaikų emocinės gerovės ir elgesio problemų bei motinos psichikos sveikatos. Nustatyta, kad motinos depresija turi įtakos vaikų socialiniams gebėjimams: Silverstein, Feinberg, Young & Sauder (2010) aprašė ryšį tarp motinų depresijos, neigiamo savo vaikų socialinių įgūdžių suvokimo ir silpniau pasireiškiančio jų amžiui tinkamo elgesio labai neišnešiotų kūdikių imtyje.

Mokslininkai, tiriantys socialinį elgesį, išskyrė pagrindines įgūdžių grupes kurios ženkliai daro įtaką socialinio elgesio raidą ankstyvoje vaikystėje.

1.1.2.1. Jungtinis dėmesys ankstyvuojų gyvenimo laikotarpiu

Bendro dėmesio (angl. joint attention) įgūdžiai apibūdinami kaip svarbūs socialinės raidos pirmtakai (Baron-Cohen, 1991) ir buvo plačiai tiriami autizmo spektro sutrikimo tyrimų kontekste. Landry (1986) atliktų tyrimų duomenimis, 6 mėnesių amžiaus labai neišnešiotiems kūdikiams kilo jungtinio dėmesio sunkumų: šiems kūdikiams buvo sunkiau įsitraukti į bendrus žaidimus ir inicijuoti bendro dėmesio sąveikas su motina, jie labiau vengė žvilgsnio, palyginti su savo laiku gimusiais bendraamžiais (Smith & Ulvund, 2003).

Dean, Ginnell, Boardman & Fletcher-Watson (2021) savo tyrimuose taip pat pastebėjo, kad socialinis dėmesys pirmaisiais gyvenimo metais neišnešiotų vaikų grupėje yra mažesnis.

Neišnešiotų naujagimių žvilgsnio tyrimai taip pat parodė nuoseklų sumažėjusio socialinio dėmesio pirmenybės ir mokymosi, tiek vaizdiniame, tiek garsiniame kontekste, modelį (Frie, Padilla, Aden, Lagercrantz & Bartocci, 2016)

Tyrėjai (Dean et.al., 2021) siekdami ištirti socialinio dėmesio pirmenybę (angl. social attentional preference) kūdikystėje ir penkerių metų amžiaus, jos ryšį su neurologine raida ir socialinio bei ekonominio nepritekliaus įtaka, tyrė neišnešiotų ir išnešiotų kūdikių žvilgsnio sekimą. Anksčiau laiko gimusių 7–9 mėnesių amžiaus kūdikių socialinio dėmesio pirmenybė yra mažesnė, palyginti su laiku gimusiais kūdikiais, tačiau iki penkerių metų amžiaus susilygina.

1.1.2.2. Emocijų atpažinimas ir išreiškimas

Keturiuose iki šiol atliktuose tyrimuose buvo tiriamas neišnešiotų asmenų gebėjimas atpažinti emocines veido išraiškas. Veido emocinių išraiškų atpažinimas yra esminis veiksnys, lemiantis veiksmingą socialinę sąveiką ir socialinį prisitaikymą (Saarni, 1999), o emocinio supratimo trūkumai siejami su socialinėmis ir emocinėmis problemomis bei psichikos sutrikimais (Denham et al., 2003). Aprašyti neišnešiotų vaikų emocijų atpažinimo sunkumai: Witt ir kt. (2014) teigė apie mažiau tikslų emocinių veido išraiškų įvardijimą 42 mėnesių amžiaus labai neišnešiotų vaikų imtyje, palyginti su kontroline grupe. Potharst et al., (2013) pateikė panašius duomenis apie 5 metų amžiaus labai neišnešiotus vaikus. Wocadlo & Rieger (2006) pateikė panašius rezultatus 8 metų amžiaus vaikų imtyje ir patvirtino emocijų atpažinimo vaidmenį sėkmingam socialiniam funkcionavimui, parodydami ryšį tarp sutrikusio emocijų atpažinimo, mažesnio populiarumo ir daugiau neigiamų bendraamžių vertinimų (Wocadlo & Rieger, 2006). Naudodami sudėtingesnę socialinio suvokimo įgūdžių testą Williamson ir Jakobson (2014) taip pat aprašė 8–11 metų labai neišnešiotų vaikų kitų žmonių emocijų interpretavimo problemas.

Pastebėta, kad vaiko mokėjimas mėgdžioti labai svarbus emocijų atpažinimui ir jų raiškai. Claire Koenig-Zores et. al., 2021 tyrė anksčiau laiko ir laiku gimusių naujagimių gebėjimą mėgdžioti. Rezultatai patvirtino, kad naujagimiai, net ir gimę labai anksti, turi mėgdžiojimo gebėjimų. Šie gebėjimai gali sustiprinti socialinę sąveiką ir ryšio kūrimą bei padėti tėvams įsitraukti į kūdikių priežiūrą.

1.1.2.3. Emocijų reguliavimas

Emocijų reguliavimas – tai vaiko gebėjimas reguliuoti savo emocijas reaguojant į žmones ir situacijas, naudojant įvairius kognityvinius, fiziologinius ir elgesio procesus ir (arba) strategijas,

leidžiančius elgtis empatiškai ir socialiai tinkamai. Vis dažniau pripažįstama, kad emocijų reguliavimas gali būti labai svarbus vėlesnės psichosocialinės rizikos rodiklis (Lawson & Ruff, 2004).

Labai anksti gimę kūdikiai siejami su padidėjusia kognityvinių ir socialinių bei emocinių problemų atsiradimo rizika (Montagnaand & Nosarti, 2016). Aprašyti tokių asmenų socialiniai ir emociniai sutrikimai kaip sumažėjusi socialinė kompetencija ir savigarba bei emocinės reguliacijos sutrikimai.

Jones ir bendraautoriai (2013) palygino neišnešiotų vaikų emocijų reguliavimą, o ypač vaikų emocinį ir elgesio prisitaikymą. Nustatyta, kad anksčiau laiko gimę vaikai prasčiau reguliavo savo emocijas, ne taip pozityviai žaidė su bendraamžiais ir ne taip sinchroniškai bendravo su tėvais palyginus su laiku gimusiais vaikais. Kadangi teigiama, kad ankstyvoji intervencija vaikams gali būti naudinga, labai svarbu, kad socialiniai ir emociniai sunkumai būtų nustatyti anksti. Šie sunkumai kūdikystėje laikomi vėlesnių psichikos sveikatos sutrikimų prognostiniu veiksnium. Tai atitiktų ankstesnę išvadą, kad motinos psichikos sveikata yra susijusi su labai neišnešiotų dvejų metų amžiaus vaikų emocijų reguliavimu.

1.1.2.4. Socialinis pažinimas

„Socialinis pažinimas“ reiškia pagrindinius gebėjimus suvokti, įsiminti, analizuoti, apdoroti, kategorizuoti, samprotauti ir elgtis su kitais bendraamžiais (Pelphrey & Carter, 2008). Pasak Taylor (2021) socialinis pažinimas, dar vadinamas socialinės informacijos apdorojimu, apima protinius procesus, susijusius su socialine sąveika. Pagal pagrindines formuluotes sąveika prasideda, kai vaikas susiduria su socialine užuomina, pavyzdžiui, kito vaiko žodžiais, balso tonu ar veido išraiška. Interpretuodamas užuominos reikšmę ir vertindamas įvairius galimus reakcijos į ją variantus, vaikas remiasi socialinėmis žiniomis ir ankstesne emocine patirtimi. Atlikęs socialinės užuominos analizę, įvertinęs socialinius tikslus ir alternatyvių reakcijų pasekmes, vaikas nusprendžia, kaip reaguoti, ir šį sprendimą įgyvendina elgesiu.

Anksčiau laiko gimusių vaikų socialinę ir emocinę raidą gali nulemti ir prastesnis kalbos išsivystymas, kuris daro neigiamą įtaką vaikų santykiams su draugais ir blogina jų gyvenimo kokybę (Montagna & Nosarti, 2016). Ankstyvosios kompetencijos, besivystančios pirmaisiais dvejais vaiko gyvenimo metais yra labai svarbios. Šiuo laikotarpiu besiformuojantys pradiniai įgūdžiai labiau siejami su vėliau atsirandančiomis sudėtingomis socialinėmis, kalbinėmis ir pažintinėmis kompetencijomis

(Bates et al., 1975; Tomasello et al., 2005). Taigi, tyrėjų pripažįstama, kad ankstyvosios kompetencijos yra būtinas pagrindas įsisavinti vėlesnes.

1.2. Anksčiau laiko gimusių vaikų ir jų tėvų tarpusavio santykiai

Daugumai mamų ir tėčių tapimas tėvais ir pirmieji metai po vaiko gimimo yra unikali ir emocijų kupina patirtis. Vis dėl to, kai gimdymas prasideda anksčiau laiko, normalūs perėjimo prie tėvystės procesai sutrikdomi dėl netikėto priešlaikinio gimdymo ir užsitęsusio buvimo ligoninėje. Kūdikio atsiradimas šeimoje iš pagrindų gali pakeisti šeimos narių gyvenimą (Porat-Zyman, Taubman – Ben-Ari, Kuint & Morag, 2018). Anksčiau laiko gimusių naujagimių motinos yra priverstos susidoroti su daugybe išgyvenimų ir emocijų. Motinos gimdymą dažnai apibūdina kaip staigų ir traumatišką, daugumai jų atliekamas staigus cezario pjūvis. Ryšio su kūdikiu kūrimo procesas yra lėtas ir laipsniškas. Tai reiškia, kad motinos neturi pakankamai laiko pamažu atsiriboti nuo nėščiosios vaidmens ir netikėtai tampa motinomis, tačiau dar nesijaučia kaip motinos. Todėl neišnešiotų kūdikių motinos neretai praneša, kad jaučiasi bejėgės, išgyvena sielvartą ir svetimumo jausmą, kaltina save ir išgyvena dėl savo kūdikių vystymosi, nuo pat dažnai staigaus gimdymo (Baum, Weidberg, Osher & Kohelet, 2012). Anksčiau laiko gimusių kūdikių tėvai nerimauja ne tik dėl savo kūdikio gerovės, bet ir gyvybės, nuolat susiduria su netikėtomis situacijomis.

Tooten et al., (2013) atliktas tyrimas atskleidė, kad hospitalizacijos laikotarpis nepadėjo vystyti anksčiau laiko gimusių kūdikių tėvų tėvystės įgūdžiams. Šios išvados atitinka tyrimų rezultatus, kurie parodė, kad šiuo laikotarpiu daugelis tėvų susiduria su sunkumais užmegzdami optimalius santykius su savo kūdikiais. Buvimas namuose su savo kūdikiu galėjo paskatinti jų tėvystės gebėjimų vystymąsi ir galimai įtvirtinti besimezgančius santykius su kūdikiu.

Dür et al., (2018) atliktame tyrime apie tėvų veiklą Naujagimių intensyviosios terapijos skyriuje pastebėta, jog dalyvavimas prasmingoje veikloje padėjo tėvams įveikti nepasirengimo jausmą ir pagreitino adaptacijos procesą bei tėvystės tapatumo vystymąsi. Be to, tėvai teigė, kad užsiėmimas prasminga veikla, kaip pavyzdžiui, kūdikio maudymas, stiprina jų pasitikėjimą savimi ir prisirišimą.

Visoms moterims tapus mamomis iškyla sunkumų prisiderinti prie naujo vaidmens, tačiau vaikui gimus anksčiau – mamos gali patirti daug didesnių iššūkių. Anksčiau laiko gimusių vaikų ypatumus tiriantys autoriai pastebi, kad neišnešiotų kūdikių motinos jų vaikams esant naujagimiais patiria didesnę psichologinę diskomfortą nei pilnai išnešiotų kūdikių motinos, o išrašymo iš ligoninės metu gali būti

pastebimi depresijos ir nerimo požymiai. Anksčiau laiko gimusių kūdikių motinos taip pat gali jausti didesnę įtampą dėl vaiko auginimo (Rimmerman & Sheran, 2001).

Be to, gali sumažėti jų pasitikėjimas savimi. Premji et.al., (2018) atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad anksčiau laiko gimusius kūdikius pagimdžiusių motinų pasitikėjimas savimi per pirmuosius 2 mėnesius po gimdymo būnant namuose su kūdikiais sumažėjo. Jų pasitikėjimo savimi mažėjimą laikui bėgant lėmė sudėtinga neišnešiotų kūdikio priežiūra, pakartotinio hospitalizavimo perspektyva. Tyrėjai daro išvadą, kad savo gebėjimais labiau pasitikėjo tos motinos, kurias palaikė jų partneriai (Gillis & Roskam, 2018)

Emocinis priešlaikinio gimdymo poveikis pripažįstamas sukrečiančiu įvykiu. Tėvai dažnai praneša apie baimę ir potrauminio streso simptomus arba nusiskundimus dar kelerius metus po gimdymo. Savo ruožtu, neigiama motinos patirtis gali turėti ilgalaikių neigiamų pasekmių auklėjimui ir vaiko vystymuisi. Praėjus 5–6 metams po priešlaikinio gimdymo motinos ne tik labiau neigiamai suvokė gimdymo patirtį, bet ir jų neigiama patirtis buvo susijusi su vėlesnėmis vaiko elgesio ir emocinėmis problemomis. Panašus atradimas buvo padarytas ir kalbant apie teigiamą tėvų patirtį: motinos, išgyvenusios teigiamą patirtį po priešlaikinio gimdymo, pasižymėjo tinkamesne motinos ir kūdikio sąveika, palyginti su motinomis, išgyvensiomis neigiamą patirtį (Tooten, A., et.al., 2013).

Poehlmann et al., 2010 tyrimo išvados taip pat praplečia mūsų žinias apie neišnešiotų kūdikių, pažintinius gebėjimus, kurie buvo optimalesni, jeigu motinos bendravimas su jais buvo palankesnis, ne tos įkyrus ar nejautrus. Ir atvirkščiai, anksčiau laiko gimusių vaikų pažinimo gebėjimai buvo prastesni, jeigu auklėjimas buvo ne toks pozityvus. Taigi, kai kurių anksčiau laiko gimusių vaikų pažintiniai gebėjimai gali būti jautrūs auklėjimo kitimui.

Pabrėžiama jautraus motinos atsako kūdikiui svarba. Mažiau išreiškiamas motinos pyktis, neigiamos emocijos ir priešiškus žaidžiant 24 mėnesių vaikams buvo susijęs su optimaliais valingos kontrolės ir kognityviniais gebėjimais, be to, motinos nurodė mažiau tokių vaikų dėmesio problemų. Panašiai, atrankoje vaikų, kurių motinos buvo jautresnės savo vaikams (pvz., geriau priimančios vaikus, bendraujančios ir prieinamos emociškai), valingos kontrolės įgūdžiai sulaukus trejų metų buvo geresni (Poehlmann et al., 2012). Taigi, matome, kad atliepiantis mamos bendravimas gali pagerinti vaiko pažintinių gebėjimų vystymąsi ir sumažinti dirglumą. Autoriai pabrėžia, ankstyvojo auklėjimo aplinkos emocinio tono svarbą anksčiau laiko gimusių vaikų raidai. Pozityvus auklėjimas gali palengvinti neišnešiotų ir laiku gimusių vaikų valingos kontrolės ir kitus pažinimo bei elgesio įgūdžius, o pyktis ir kritika gali trukdyti šiam procesui.

Gatta et al., (2017) tyrime teigiama, jog neišnešiotumas daro didelę įtaką interaktyviam, komunikabiliam ir išraiškingam vaiko elgesiui, ypač pirmaisiais gyvenimo metais. Arpi & Ferrari (2013) tyrimo rezultatai rodo, kad šeimos, auginančios neišnešiotus vaikus, pasižymi žema motinos, tėvo ir vaiko sąveikos kokybe, atspindi sunkumus pritaikant auklėjimo stilių prie vaiko raidos. Šeimose, kuriose auga gimę neišnešioti vaikai, tėvų stresas buvo susijęs su motinos, tėvo ir vaiko sąveikos kokybe. Kalbant apie vaikų elgesio ir emocinę raidą, neišnešiotiems naujagimiams jau ankstyvose vystymosi stadijose pasireiškia prasti santykių, emociniai ir socialiniai įgūdžiai bei savireguliacijos sunkumai (Arpi & Ferrari, 2013). Pastebėta, kad pirmaisiais vaiko gyvenimo metais neišnešiotų kūdikių motinoms buvo sunkiau užmegzti ryšį su savo vaiku, lyginant su išnešiotų kūdikių motinomis (Gray, Edwards, O'Callaghan, Cuskelly & Gibbons, 2013). Aukštas socialinio palaikymo lygis šeimose, auginančiose neišnešiotus vaikus, gali sumažinti tėvų streso lygį, nes tai gali būti apsauginis veiksnys abiejų tėvų psichologinei gerovei (Ghorbani, Dolatian, Shams & Alavi-Majd, 2014).

Kalbant apie vaiko indėlį į bendravimą, gimę neišnešioti vaikai laikomi pasyvesniais, mažiau dėmesingais, mažiau susikaupusiais ir pasyviau reaguojančiais į aplinką (Hall et al., 2015). Gatta et al., (2017) teigia, kad gimę neišnešioti vaikai pasirodė esantys mažiau linkę į akių kontaktą su pagrindiniu globėju ir galimai mažiau išreiškia save garsais arba išreiškia save garsais dažniau, bet ne tokiais atsitiktiniais atvejais. Lyginant su pilnai išnešiotais vaikais, gimę anksčiau rečiau šypsosi ir yra dažniau apibūdinami kaip išreiškiantys daugiau neigiamas emocijas. Šie vaikai patiria daugiau sunkumų duodami aiškias užuominas savo globėjams išreiškiant savo poreikius (Olafsen et al., 2012).

Neišnešiotų ir pilnai išnešiotų vaikų šeimose buvo nustatyta bendravimo kokybės skirtumų. Neišnešiotų vaikų šeimų grupė pasižymėjo ženkliai prastesne šeimos sąveikos kokybe lyginant su pilnai išnešiotų vaikų šeimų grupe. Nagrinėjant sąsajas tarp šeimos sąveikos kokybės ir kontekstinių veiksnių, tokių kaip tėviškasis įgalinimas, vaiko temperamentas, tėvų stresas ir suvokiama socialinė parama paaiškėjo, kad abiejų tėvų patiriamas stresas buvo susijęs su tėviškuoju įgalinimu, o motinos patiriamas stresas buvo susijęs ir su jos partnerio tėviškuoju įgalinimu. Socialinė parama turėjo teigiamos įtakos tėvų patiriamam stresui, o motinos patiriamas stresas taip pat buvo susijęs su socialiniu partnerio palaikymu, o tai pabrėžia apsauginį tėvo vaidmenį diadoje (Gatta et al., 2017).

Rimmerman & Sheran (2001) tyrimo rezultatai parodė, kad neišnešiotų kūdikių tėvai pasižymėjo ženkliai didesniu stresu ir depresiškumu lygiu ir buvo mažiau įsitraukę į rūpinimąsi vaiku lyginant su pilnai išnešiotų kūdikių tėvais. 30 metų ir vyresni vyrai, ką tik tapę pilnai išnešiotų kūdikių tėvais, pasižymėjo ženkliai aukštesniu pasitikėjimo savimi lygiu lyginant su tėvais, jaunesniais nei 30 metų.

Neišnešioti kūdikio gimimas didina nerimą, todėl vyrai ima jausti didesnę nepasitikėjimą savimi, jaučiasi ne tokie pajėgūs būti tėvais ir ima abejoti savo gebėjimu įveikti krizę. Tėvai jaučiasi neužtikrinti, bejėgiai ir dažnai mano, kad nėra pajėgūs bendrauti su savo neišnešiotais vaikais.

Taigi, tapimas tėvu yra reikšmingas vaidmens pasikeitimas tiek moters tiek vyro gyvenimo cikle. Abu patiria ir jei nėra palaikymo – visi gali jaudintis, prisiimdami tėvų vaidmenis. Keli prisitaikymo prie tapimo tėvais aspektai būdingi tiek motinoms, tiek tėčiams, pavyzdžiui, nerimas, pervargimo jausmas ir emocinis sukrėtimas. Besilaukiančių tėvų jausmai iš dalies yra susiję su baime dėl artėjančių finansinių ir emocinių įsipareigojimų ir tiek vyrai, tiek mamos priešlaikinių gimdymą dažnai suvokia kaip sukrečiantį įvykį.

Šeimų pagrindinė stiprybė – geras abiejų tėvų paramos ir bendradarbiavimo lygis bei tėvų vieningumas, o šeimos, kurios patiria sunkumų pritaikant auklėjimo stilių prie vaiko raidos dėl to paprastai išgyvena sudėtingą triadinį prisitaikymą. Ši išvada atkreipia dėmesį į raidą šeimų, kuriose auga gimę neišnešioti vaikai, į tėvų poros palaikymą ir vaiko raidą (Gatta et al., 2017).

Tarpusavio palaikymas yra labai svarbus šeimai, susilaukusiai anksčiau laiko gimusio kūdikio. Ypatingai svarbus tėčių palaikymas mamoms, kurios ilgą laiką prižiūri savo anksčiau laiko gimusius kūdikius, mažinant jų patiriamo streso lygį ir sustiprinant pasitikėjimą savimi. Autoriai, tyrinėjantys neišnešiotų kūdikių auginimo ypatumus pastebi ne vien neigiamus išgyvenimus, bet ir asmeninio augimo galimybes. Porat-Zyman et al., (2018) tyrimo rezultatai rodo, kad prieš laiką pagimdžiusios motinos nurodė didesnę asmeninį augimą praėjus 4 metams po gimdymo nei motinos, kurios pagimdė pilnai išnešiotus kūdikius. Geresnė pirminė psichologinė sveikata ir aukštesnio lygio psichologinės sveikatos pagerėjimas laikui bėgant prognozavo ženklesnį asmeninį augimą. Taip pat didesnis asmeninis augimas, kurį pademonstravo prieš laiką pagimdžiusios moterys, buvo aiškinamas tuo, kad jų psichologinė sveikata pagerėjo ryškiau nei motinų, pagimdžiusių pilnai išnešiotus kūdikius.

Tooten et al., (2013) tyrimas atskleidžia, kad motinos ir tėvai išreiškia panašų susirūpinimą dėl su gimdymu susijusių problemų. Šios išvados suteikia tvirtą pagrindą manyti, kad abu tėvai yra vienodai emociškai įsitraukę peri- ir postnataliniu laikotarpiu. Labiausiai nustebinęs šio tyrimo metu padarytas atradimas yra tai, kad motinų ir tėvų percepcijos ir patirtys po (priešlaikinio) gimdymo nesiskyrė. Priešingai nei buvo tikėtasi, motinų ir tėvų patirtys ir percepcijos buvo laikomos vienodai problematiškos ar keliančios nerimą. Ramchandani ir kolegų (2013) ir kolegų atlikta sisteminė apžvalga parodė teigiamą tėvų įsitraukimo įtaką kūdikių socialiniams, elgesio ir psichologiniams pasiekimams. Todėl neišnešiotiems kūdikiams, kuriems yra didesnė rizika išvystyti tokias problemas, iš emociškai

įsitraukusio tėvo gali gauti dar daugiau naudos nei sveikesni jų bendraamžiai.

Priešlaikinis gimdymas ir tolesnis laikotarpis gali sukelti rimtų emocinių problemų, stresą ar net traumą, kuriems tėvai nėra pasirengę. Tėvai gali patirti kaltės ir liūdesio jausmus, netikėtai pasikeitusių lūkesčių auginti išnešiotą kūdikį praradimą, ar net depresiją. Patiriamas stresas, nerimas ar depresija gali turėti įtakos motinos jautrumui, gebėjimui atpažinti kūdikio poreikius, o tai, savo ruožtu, gali daryti įtaką jo raidai (Kenyhercz & Nagy, 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad anksčiau laiko gimusių vaikų tėvai patiria didesnę stresą ir depresijos simptomus, nes jiems kyla papildomų rūpesčių, tokių kaip baimė dėl vaikų išgyvenimo ir būklės, tolimesnės įvykių eigos ir jų pačių gebėjimo susitvarkyti su kasdienėmis motinystės ir tėvystės užduotimis. Daugelis mamų ir tėvų susiduria su nepasitikėjimu savimi, pervargimo jausmu, todėl ypatingai svarbus vaidmuo tenka partnerio suteikiamam ir gaunamam palaikymui.

1.3. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Tikslas: nustatyti anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos ir socialinio elgesio raidos raišką ir nustatyti jos ryšius su tėvų gaunamu ir suteikimu palaikymu bei atskleisti, ką patiria mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos ir socialinio elgesio raišką ir palyginti ją su laiku gimusių vaikų kalbos ir socialinio elgesio raiška.
2. Palyginti Lietuvoje gyvenančių anksčiau laiko gimusių vaikų ir Lenkijoje gyvenančių anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos ir socialinio elgesio raišką.
3. Įvertinti anksčiau laiko gimusių vaikų tėvų gaunamą bei suteikiamą palaikymą ir nustatyti jo sąsajas su vaikų kalbos ir socialinio elgesio raiška.
4. Išanalizuoti mamų, auginančių anksčiau laiko gimusį vaiką, psichologinių išgyvenimų turinį.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Tyrime analizuojami iš viso 121 vaikų VRS rezultatai. Šio darbo autorė savarankiškai įvertino 17 anksčiau laiko gimusių vaikų. Taip pat darbe buvo analizuoti VRS restandartizacijos projekto duomenys (įgyvendinant projektą „Įtraukiojo ugdymo galimybių plėtra, I etapas“, Nr. 09.2.2-ESFA-V-707-03-0001), būtent: 23-ų anksčiau laiko gimusių vaikų ir 46-ų laiku gimusių vaikų duomenys. Taip pat darbo vadovė gavo VRS autorių leidimą šiame tyrime palyginti Lietuvoje gyvenančių anksčiau laiko gimusių vaikų duomenis su Lenkijoje gyvenančių anksčiau laiko gimusių vaikų duomenimis (buvo analizuoti 35 tokių vaikų VRS protokolai). Tiriamųjų imties charakteristikos pateiktos 1-oje lentelėje.

1 lentelė. *Tyrimo dalyvių imties charakteristikos*

		Lietuvoje gyvenantys		Lenkijoje gyvenantys	
		N	%	N	%
	Berniukas	46	53,5	15	42,9
	Mergaitė	40	46,5	20	57,1
Gimęs	Anksčiau laiko	40	46,5	35	100
	Laiku	46	53,5	-	-
Gyvenamoji vieta	Didmiestis	37	43,0	35	100
	Miestas	23	26,7	-	-
	Kaimiška vietovė	26	30,2	-	-
Mamos išsilavinimas	Aukštasis	49	57,0	18	54,5
	Aukštesnysis	5	5,8	9	27,3
	Vidurinis	16	18,6	4	12,1
	Pagrindinis	12	14,0	2	6,1
	Pradinis	2	2,3	-	-

Laiku gimusių vaikų palyginamoji grupė buvo sudaryta iš 2021 m. VRS standartizacinės imties duomenų. Sudarant palyginamąją grupę atsižvelgta, kad ši būtų panaši į anksčiau laiko gimusiųjų grupę

pagal amžių ir lytį. Nustatyta, kad anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų grupės homogeniškos pagal amžių ($X^2(10, N = 86) = 2,92; p = 0,983$) ir pagal lytį ($X^2(1, N = 86) = 1,58; p = 0,209$) (2 lentelė).

2 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas amžiaus grupėse

	Anksčiau laiko gimę vaikai		Gimę laiku vaikai	
	N	%	N	%
Amžius				
0;5	3	7,5%	5	10,9%
0;6	1	2,5%	1	2,2%
0;8	3	7,5%	4	8,7%
0;10	3	7,5%	4	8,7%
1;2	8	20,0%	10	21,7%
1;5	2	5,0%	3	6,5%
1;8	2	5,0%	3	6,5%
1;11	4	10,0%	4	8,7%
2;3	9	22,5%	7	15,2%
2;7	1	2,5%	3	6,5%
2;11	4	10,0%	2	4,3%
Lytis				
Berniukas	18	45,0%	28	60,9%
Mergaitė	22	55,0%	18	39,1%

Partnerio (-ės) palaikymo klausimą užpildė 17 mamų ir 16 tėčių auginančių anksčiau laiko gimusių vaiką (-us) bei buvo atliktas interviu su 14 mamų, auginančių anksčiau laiko gimusių vaiką (-us).

2.2. Tyrimo instrumentai

1. VRS. (Matczak ir kiti, 2021). Klausimą sudaro Atlikties skalė ir Stebėjimo skalė. Gauti Atlikties skalės rezultatai leidžia nustatyti dabartinį vaiko raidos lygį ir atpažinti sulėtėjusios raidos požymius, atkreipti dėmesį į ankstyvos vaikystės problemas iki jos tapo ilgalaikėmis.

- Atlikties skalę sudaro 10 testų, susidedančių iš panašių, bet skirtingo sunkumo užduočių:
 - ❖ *smulkiosios motorikos* užduotys skirtos matuoti vaiko pasiekimų raidos lygį, atliekant regos koordinuojamą griebimą ir manipuliavimą.
 - ❖ *suvokimo* testas apima užduotis, kurios rodo gebėjimą išskirti regimus ir girdimus

stimulus iš supančio fono, taip pat daikto pastovumo suvokimą

- ❖ *keverzavimo ir piešimo* testą sudaro užduotys, vertinančios popieriaus ir pieštuko panaudojimą.
 - ❖ *kubelių* testo užduotys skirtos nustatyti specifinius manipuliavimo gebėjimus, taip pat akių ir rankos koordinaciją.
 - ❖ *atpažinimo* testo užduotys skirtos vertinti gebėjimus skirti formas, spalvas ir dydžius, lyginant objektą su pavyzdžiu.
 - ❖ *atminties* testas skirtas vertinti gebėjimą išlaikyti vaizdinę ir žodinę informaciją.
 - ❖ *kalbos* testo užduotys vertina kalbinės komunikacijos raidos lygį ir apima užduotis, kurios matuoja ir specifinę reakciją į aplinkos kalbą, gebėjimą ją mėgdžioti bei supratimą ir gebėjimą spontaniškai kurti žodžius ir jų junginius.
 - ❖ *žodyno* testo užduotys įvertina vaiko konkrečių žodžių aktyvų ir pasyvų žinojimą.
 - ❖ *socialinio elgesio* testo užduotys vertina gebėjimą užmegzti kontaktą su suaugusiuoju, gebėjimą žaisti mėgdžiojimą, kai reikia remtis žiniomis apie tam tikrų daiktų ir veiksmų socialines funkcijas, taip pat suvokti save kaip asmenį.
 - ❖ *stambiosios motorikos* užduotys vertina judėjimo raidos lygį.
 - ❖ *bendras Atlikties skalės įvertis* – surinktų iš visų testų taškų suma
- Stebėjimo skalė. Tyrėjas, remdamasis atlikties stebėjimu ir mamos pateikiama informacija, įvertina vaiko elgesį, atsižvelgiant į vaiko:
 - ❖ aktyvumą – judrumą, pozicijos pakeitimo dažnumą;
 - ❖ reagavimą į naujumą – susidomėjimą ar vengimą naujų dirgiklių;
 - ❖ prisitaikymo lengvumą – kiek lengvai galima keisti vaiko elgesį;
 - ❖ reakcijos stiprumą – energijos, būdingos vaiko elgesiui, lygį;
 - ❖ nuotaikos kokybę – dominuojančias vaiko emocijas testavimo metu;
 - ❖ atsparumą trukdžiams – vaiko atsparumą išoriniams dirgikliams;
 - ❖ ištvermę – laiką, kai vaikas susitelkęs į veiklą bei nusiteikimą įveikti kliūtis;
 - ❖ ritmiškumą – fiziologinių funkcijų reguliarumą;
 - ❖ jautrumą – vaiko reakciją į įvairaus stiprumo dirgiklius.

Šie požymiai, kurie apjungiami į keturias savybes: energingumą, prisitaikymą, ritmiškumą ir jautrumą.

Kokybinis VRS įvertinimas nustatytas atsižvelgiant į amžių ir pagal VRS vadove pateiktas normas

15 amžiaus grupių. Nustatomos įvertinimo kategorijos – žemas, vidutinis, aukštas. Svarbu atkreipti dėmesį, kad skirtingo amžiaus grupėms pateikiamas kitoks patikimų testų, turinčių sudarytas normas, rinkinys.

2. Partnerio (-ės) palaikymo klausimynas (Roskam, Gillis, 2019). Klausimynu tiriamas suteikiamas partneriui ir gaunamas iš partnerio palaikymas. Tam skirti 15 teiginių, kuriuos tiriamieji vertina nuo 1, kas atitinka „niekada“ iki 6, kas atitinka „visada“. Klausimyno teiginiai sudaro 3 skales: emocinio palaikymo, situacinio palaikymo ir vaidmens patvirtinimo. Kiekvienos skalės suminis balas gali svyruoti nuo 6 iki 30 balų ir didesnis balas reiškia didesnę suteikiamą arba gaunamą palaikymą. Klausimynas pateikiamas 1-ame priede.

Leidimas versti ir naudoti instrumentą gautas iš autorių. Vertėjas klausimyną išvertė iš prancūzų kalbos. Norint nustatyti klausimyno lietuviškos versijos psichometrinės charakteristikas buvo apklausta 330 tiriamieji, iš jų 87,9 proc. mamų ir 12,1 proc. tėčių.

Vertinant klausimyno patikimumą buvo tikrinamas gaunamo ir suteikiamo palaikymo skalių vidinis suderinamumas (Kronbach'o alfa koeficientas). Visų skalių patikimumas vertintas kaip pakankamas (Kronbach'o alfa $> 0,7$). Bendras visos skalės Kronbach'o alfa – 0,96. Partnerio (-ės) palaikymo klausimyno poskalių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai bei vidinio suderintumo įverčiai pateikiami 1-oje lentelėje 2-ame priede.

Vertinant klausimyno konstrukto validumą atlikta patvirtinamoji faktorių analizė gaunamo ir suteikiamo palaikymo skalėms. Nustatyta, jog Kaiser-Meyer-Olkin ir Bartlett'o sferiškumo kriterijus rodo, kad taikyta analizė tinkama. Išskirtieji faktoriai paaiškina 74,8 proc. bendros gaunamo palaikymo ir 74,4 suteikiamo palaikymo dispersijos. Vertinant faktorių svorius (2-3 lentelės, 2 priedas), matome, kad daugumos teiginių patenka į autorių nurodomus faktorius. Išskyrus teiginius apie tai, kaip partneris padrąsina, kai vienas iš jų jaučia stresą dėl tėvams keliamų reikalavimų ir apie tai, kaip partneris teigiamai atsiliepia, vertinant kitą kaip tėtį ar mamą. Tačiau nuspręsta teiginius įtraukti į originalias, autorių sudarytas poskales, nes faktoriai svoriai buvo gana reikiamos reikšmės o ir autoriai patvirtina klausimyno konstrukto validumą (Roskam, Gillis, 2019).

Atlikus poskalių tarpusavio koreliacijas, galima teigti, kad nustatytos vidutinio ir aukšto stiprumo koreliacijos patvirtina vidinį klausimyno validumą (4 lentelė, 2 priedas).

3. Atskleisti mamų išgyvenimus padėjo Interviu, kurį sudaro 3 klausimai:

- Gal galėtumėte prisiminti, kokia buvo jūsų, kaip mamos, savijauta tik gimus kūdikiui?
- Kaip jūs dabar jaučiatės?

- Ką jums reiškia būti anksčiau laiko gimusio vaiko mama?

Transkribuoti interviu pateikiami 3-iame priede.

2.3. Tyrimo eiga

Anksčiau laiko gimusių vaikų tyrimas. VRS testavimo metu buvo protokoluojami vaiko motorikos, pažinimo ir socialinių gebėjimų raidos požymiai. Vidutinė tyrimo trukmė 40 minučių.

Tyrimo dalyviai buvo renkami dvejopai. Buvo patalpintas skelbimas į „Neišnešiotukų“ tėvų grupę FB platformoje ir taip buvo pasiekta 17 tyrimo dalyvių. Testavimas vyko dalyvaujant vaiko mamai arba tėčiui. Individualus įvertinimas vykdavo vaiko namuose. Tėvai elektroninių laiškų pagalba buvo supažindinti su tyrimo tikslu, laiko sąnaudomis, bendra atlikimo vieta, aplinkos parengimo ypatumais, aptarta planuojama tyrimo eiga, galimos naudos tėvams, bei, atvykus į tiriamųjų namus, buvo gautas raštiškas sutikimas tyrimo atlikimui su konkrečiu vaiku. Prieš atvykstant į namus, abu tėvai buvo paprašyti sutikti užpildyti Partnerio (-ės) palaikymo skalę, o mamoms buvo pateikiami interviu klausimai. Mamų atsakymai buvo įrašomi su jų sutikimu, o vėliau – transkribuojami ir analizuojami. Tyrimo dalyviai galėjo išsiaiškinti tyrimo metu kilusius neaiškumus parašydami darbo autorei laišką arba skambindami telefonu. Likusius 23 tiriamųjų nukreipė Vilniaus Karoliniškių poliklinikos Psichikos sveikatos centro Vaikų raidos sutrikimų ankstyvosios reabilitacijos skyriaus specialistai, susidomėję standartizuotu šios grupės vaikų raidos testavimu; jie informuodavo vaikų mamas apie laisvą apsisprendimu grįstą galimybę atlikti savo vaiko raidos įvertinimą.

2.4. Duomenų analizė

Kiekybinio tyrimo duomenys apdoroti, naudojant SPSS 26.0 statistinę programinę įrangą. Rezultatų procentiniam pasiskirstymui skaičiuoti buvo naudota aprašomoji statistika. Palyginamoji analizė atlikta naudojant Chi-kvadratu kriterijų, koreliacinė analizė atlikta naudojant Spearman'o koreliaciją. Ryšys tarp dviejų požymių laikomas silpnu, kai koreliacijos koeficiento reikšmė neviršija 0,29, vidutiniu – kai koeficiento reikšmė patenka į intervalą 0,3-0,49, stipriu – kai koeficiento reikšmė viršija 0,5 (Cohen, 1988, cit. pg. Pallant, 2001). Pasirinktas reikšmingumo lygmuo lygus 0,05.

Partnerio (-ės) palaikymo klausimyno lietuviškos versijos patikimumui nustatyti naudojama Cronbach'o alfa koeficientas, o konstrukto validumui – patvirtinančioji faktorinė analizė, taikytas

pagrindinių komponenčių metodas ir Varimax ašių pasukimas.

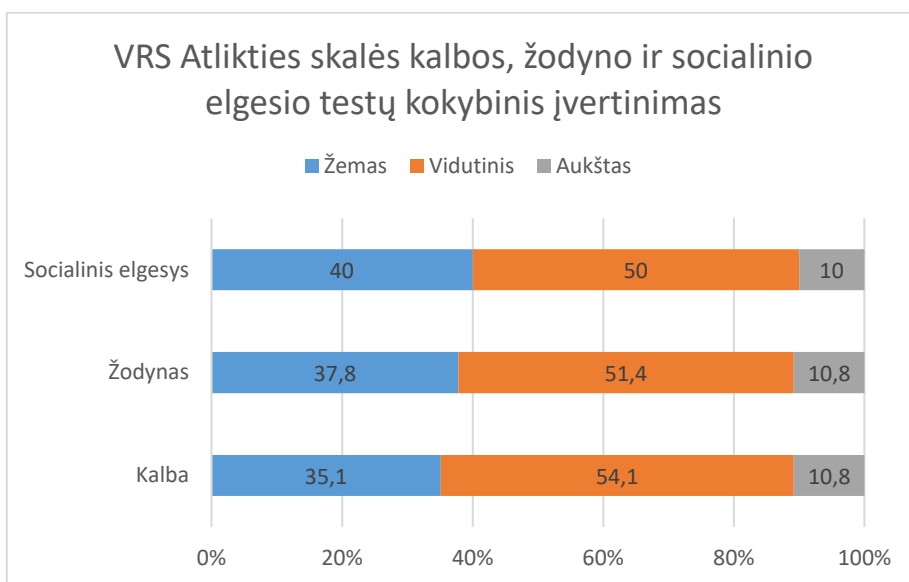
Mamų interviu atsakymai analizuojami naudojant kokybinę turinio analizę – tai sistemingas teksto redukavimas į standartinius vienetus, kurie atspindi reikšmingus kriterijus bei jų intensyvumą ar dažnumą (Shapiro ir Markoff, 1997). Turinio analizės metodo tikslas – išskirti tekste pasikartojančius prasminius vienetus, suskaičiuoti jų pakartojimų dažnį. Tai technika, leidžianti objektyviai ir sistemiškai išnagrinėjus temos ypatybes, daryti išvadas. Metodo esmė – suskaičiuoti informaciniame masyve tyrimui įdomius prasminius vienetus ir analizuoti juos pagal statistinius dažnumus (Tidikis, 2003). Duomenų analizė buvo atliekama pagal tokią procedūrą: pirmiausiai transkribuoti ir sutvarkyti gramatiškai tiriamųjų interviu atsakymai, tuomet duomenys suskaidyti į prasminius teksto vienetus, kurie vėliau grupuojami į kodus. Išskirti kodai jungiami į bendras temas, kurios atskleidžia respondento konstruojamos realybės struktūrą (Cropley, 2002).

3. REZULTATAI

3.1. Anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų VRS rezultatai

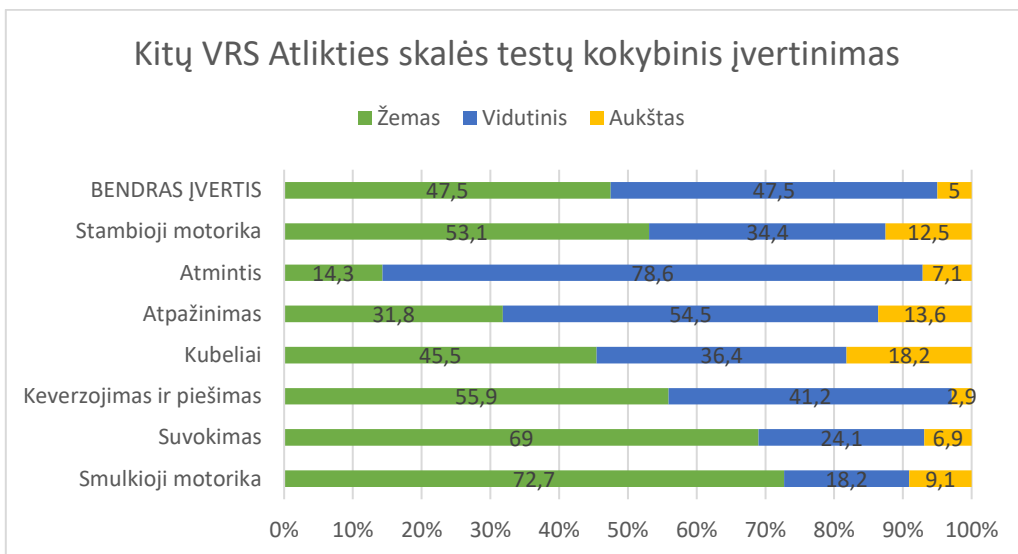
3.1.1. Aprašomoji tikslinės grupės statistika

Prieš palyginamąją analizę, pirmiausia pateikiami anksčiau laiko gimusių vaikų VRS Atlikties skalės ir stebėjimo skalės testų kokybinis įvertinimas. Nustatyta, kad dominuoja vidutinio lygio kalba, žodynas bei socialinis elgesys. Aukšti kalbos, žodyno bei socialinio elgesio pasiekimai nustatyti tik dešimtdaliui anksčiau laiko gimusių tiriamųjų (1 pav.).

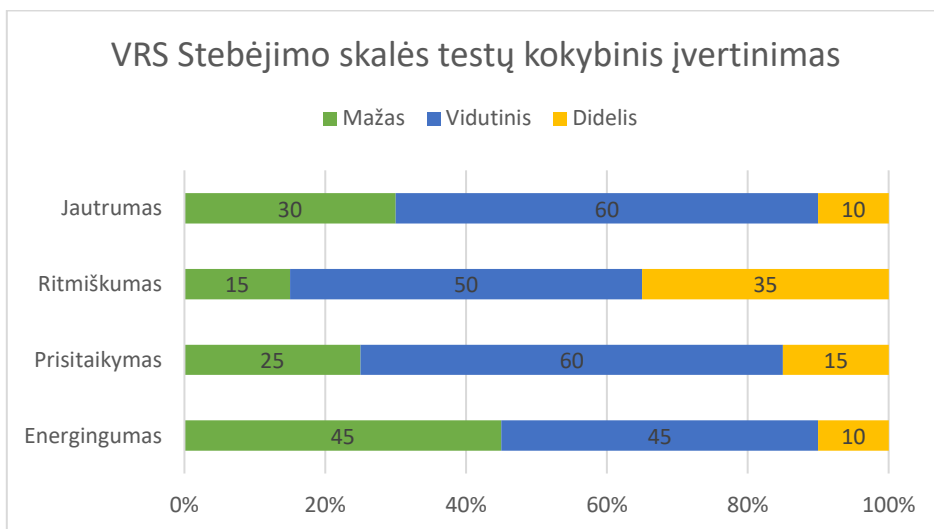
1 pav. Anksčiau laiko gimusių vaikų VRS Atlikties skalės kalbos, žodyno ir socialinio elgesio testų kokybinio įvertinimo procentinis pasiskirstymas

Vertinant kitus VRS Atlikties skalės testus, paaiškėjo, kad daugiausia žemo įvertinimo nustatyta, vertinant smulkiosios motorikos bei suvokimo įgūdžius. O vidutinio įvertinimo daugiausia nustatyta vertinant atmintį, atpažinimą, kalbą, žodyną bei socialinį elgesį. Kalbant apie aukštą įvertinimą, anksčiau laiko gimusių vaikų imtyje daugiausia aukšto įvertinimo nustatyta vertinant manipuliacijos kubeliais įgūdžius. Analizuojant bendrą VRS Atlikties skalės kokybinį įvertį, nustatyta, jog 47,5 proc. tiriamųjų bendras įvertis yra žemas, tiek pat – vidutinis ir tik 5 proc. tiriamųjų turi aukštą bendrą įvertį (2 pav.).

2 pav. Anksčiau laiko gimusių vaikų kitų VRS Atlikties skalės testų kokybinio įvertinimo procentinis pasiskirstymas

Analizuojant VRS Stebėjimo skalės testų rezultatus (3 pav.) matome, kad anksčiau laiko gimusiems vaikams dominuoja vidutinis prisitaikymas, ritmiškumas ir jautrumas. O jų energingumo savybė tolygiai vertinta kaip maža ir vidutinė.

3 pav. Anksčiau laiko gimusių vaikų VRS Stebėjimo skalės testų kokybinis įvertinimo procentinis pasiskirstymas

3.1.2. Anksčiau laiko ir laiku gimusiųjų VRS Atlikties skalės įverčių palyginimas

Atlikus VRS Atlikties skalės testų kokybinių įverčių procentinio pasiskirstymo palyginimą anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų imtyse nustatyta, kad anksčiau laiko ir laiku gimusiųjų tiriamųjų grupė kalbos ($p = 0,131$), žodyno ($p = 0,229$) ir socialinio elgesio ($p = 0,421$) kokybinio įvertinimo procentinis pasiskirstymas statistiškai reikšmingai nesiskiria. Rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų smulkiosios motorikos įgūdžiai ($X^2(2, N = 52) = 9,15; p = 0,010$) bei atmintis ($X^2(2, N = 26) = 7,76; p = 0,021$) (3 lentelė).

3 lentelė. VRS Atlikties skalės testų kokybinių įverčių palyginimas anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų imtyse

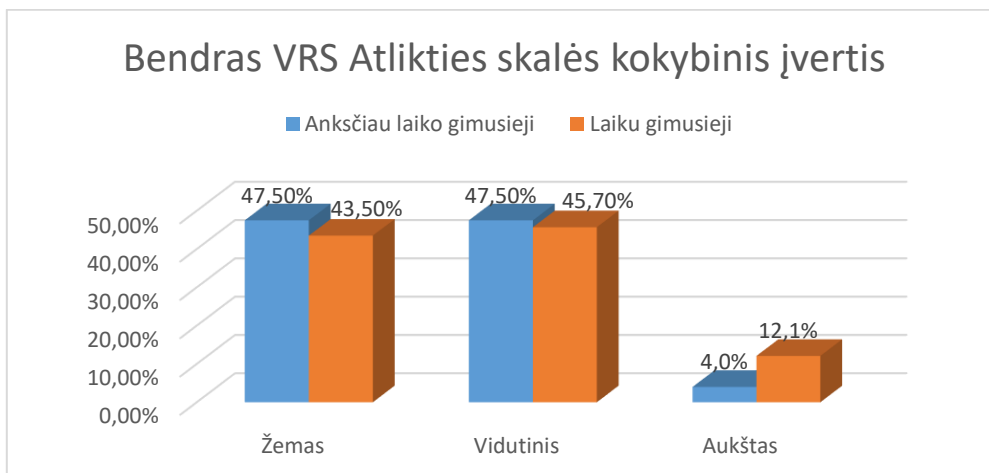
Testas	Imtis	<i>N</i>	Žemas	Vidutinis	Aukštas	
Kalba	A	37	35,1%	54,1%	10,8%	$X^2(2, N = 69) = 2,33;$ $p = 0,313$
	L	32	53,1%	37,5%	9,4%	
Žodynas	A	37	37,8%	51,4%	10,8%	$X^2(2, N = 69) = 2,95;$ $p = 0,229$
	L	32	56,3%	31,3%	12,5%	
Socialinis elgesys	A	20	40,0%	50,0%	10,0%	$X^2(2, N = 42) = 0,13;$ $p = 0,421$
	L	22	45,5%	45,5%	9,1%	
Smulkioji motorika*	A	22	72,7%	18,2%	9,1%	$X^2(2, N = 52) = 9,15;$ $p = 0,010$
	L	30	36,7%	60,0%	3,3%	
Suvokimas	A	29	69,0%	24,1%	6,9%	$X^2(2, N = 55) = 4,02;$ $p = 0,134$
	L	26	42,3%	42,3%	15,4%	
Keiverzojimas ir piešimas	A	18	50,0%	50,0%	0,0%	$X^2(2, N = 34) = 2,09;$ $p = 0,353$
	L	16	62,5%	31,3%	6,3%	
Kubeliai	A	22	45,5%	36,4%	18,2%	$X^2(2, N = 42) = 1,756;$ $p = 0,416$
	L	20	55,0%	40,0%	5,0%	
Atpažinimas	A	22	31,8%	54,5%	13,6%	$X^2(2, N = 35) = 0,33;$ $p = 0,850$
	L	13	30,8%	61,5%	7,7%	
Atmintis*	A	14	66,7%	33,3%	0,0%	$X^2(2, N = 26) = 7,76;$ $p = 0,021$
	L	12	14,3%	78,6%	7,1%	

Stambioji motorika	A	32	53,1%	34,4%	12,5%	$\chi^2(2, N = 66) = 0,09;$ $p = 0,954$
	L	34	50,0%	35,3%	14,7%	

Pastaba. A – anksčiau laiko gimusieji tiriamieji, L – laiku gimusieji tiriamieji, * – statistiškai reikšmingai skiriasi

Vertinant smulkiosios motorikos įgūdžius, matome, jog anksčiau laiko gimusių vaikų grupėje dominuoja žemas įvertis, o laiku gimusių vaikų grupėje vidutiniai smulkiosios motorikos įgūdžiai. Atminties testo įverčių procentinis pasiskirstymas taip pat skiriasi anksčiau laiko ir laiku gimusiųjų grupėse. Anksčiau laiko gimusių vaikų grupėje dominuoja žemas įvertis, o laiku gimusių vaikų grupėje didžioji dalis vaikų turi vidutinę atmintį.

Taip pat nustatyta, jog statistiškai reikšmingai nesiskiria anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų bendras VRS Atlikties skalės kokybinio įvertinimo procentinis pasiskirstymas ($\chi^2(2, N = 86) = 0,99; p = 0,607$) (3 pav). Taigi, anksčiau laiko ir laiku gimusiųjų atliktis yra vienoda.

3 pav. Anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų bendras VRS Atlikties skalės kokybinio įvertinimo procentinis pasiskirstymas

Apibendrinant, šio tyrimo metu, nustatyta, kad kalbos, žodyno ir socialinio elgesio raida tiek anksčiau laiko, tiek laiku gimusiųjų tiriamųjų yra vienoda. Bendra atliktis taip pat nesiskiria anksčiau laiko ir laiku gimusiųjų tiriamųjų grupėse. Tačiau nustatyta, kad anksčiau laiko gimę vaikai turi prastesnius smulkiosios motorikos įgūdžius bei prastesnę atmintį, lyginant su laiku gimusiais vaikais.

3.1.3. Anksčiau laiko ir laiku gimusiųjų VRS Stebėjimo skalės įverčių palyginimas

Atlikus VRS Stebėjimo skalių testų kokybinių įverčių procentinio pasiskirstymo palyginimą anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų imtyse, nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų prisitaikymas ($X^2(2, N = 66) = 36,63; p < 0,001$) ir ritmiškumas ($X^2(2, N = 66) = 14,11; p = 0,001$). Energingumo ($p = 0,317$) ir jautrumo ($p = 0,339$) vertinimai statistiškai reikšmingai nesiskiria (4 lentelė).

4 lentelė. VRS Stebėjimo skalės testų kokybinių palyginimas anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų imtyse

Testas	Imtis	N	Mažas	Vidutinis	Didelis	
Energingumas	A	20	45,0%	45,0%	10,0%	$X^2(2, N = 66) = 2,30;$ $p = 0,317$
	L	46	50,0%	28,3%	21,7%	
Prisitaikymas*	A	20	25,0%	60,0%	15,0%	$X^2(2, N = 66) = 36,63;$ $p < 0,001$
	L	46	95,7%	4,3%	0,0%	
Ritmiškumas*	A	20	15,0%	50,0%	35,0%	$X^2(2, N = 66) = 14,11;$ $p = 0,001$
	L	46	23,9%	73,9%	2,2%	
Jautrumas	A	20	30,0%	60,0%	10,0%	$X^2(2, N = 66) = 2,17;$ $p = 0,339$
	L	46	15,2%	67,4%	17,4%	

Pastaba. A – anksčiau laiko gimusieji tiriamieji, L – laiku gimusieji tiriamieji, * – statistiškai reikšmingai skiriasi

Vertinant prisitaikymo testo įverčių procentinį pasiskirstymą anksčiau laiko ir laiku gimusių vaikų imtyse, galim pasakyti, kad anksčiau laiko gimusių vaikų grupėje dominuoja vidutinis prisitaikymo įvertis, o laiku gimusių vaikų grupėje stipriai dominuoja mažas prisitaikymo įvertinimas.

Analizuojant ritmiškumo procentinį pasiskirstymą grupėse, matome, jog anksčiau laiko gimusiųjų imtyje didesnė dalis tiriamųjų turi aukštą ritmiškumą, lyginant su laiku gimusiais tiriamaisiais. O vidutinio ritmiškumo įvertinimo nustatyta didesnei daliai laiku gimusių tiriamųjų nei anksčiau laiko gimusiems.

Energingumo ir jautrumo kokybiniai įverčiai abiejose tiriamose grupėse pasiskirstė panašiai, daugiausia dominuoja mažas energingumas ir vidutinis jautrumas.

Apibendrinant, laiku ir anksčiau laiko gimusieji vaikai išsiskiria prisitaikymo ir ritmiškumo

savybėmis. Paaiškėjo, jog anksčiau laiko gimusiems tiriamiesiems būdingesnis didesnis prisitaikymas ir ritmiškumas, lyginant su laiku gimusiais vaikais.

3.2. Anksčiau laiko gimusiųjų Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų VRS analizė

3.2.1 Anksčiau laiko gimusiųjų Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų VRS Atlikties skalės įverčių palyginimas

Atlikus VRS Atlikties skalės testų kokybinių įverčių procentinio pasiskirstymo palyginimą anksčiau laiko gimusių vaikų, gyvenančių Lietuvoje ir gyvenančių Lenkijoje, imtyse, nustatyta, kad visi VRS Atlikties skalės testų rodikliai yra panašūs, nes statistiškai reikšmingai nesiskiria anksčiau laiko gimusiųjų Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų imtyse.

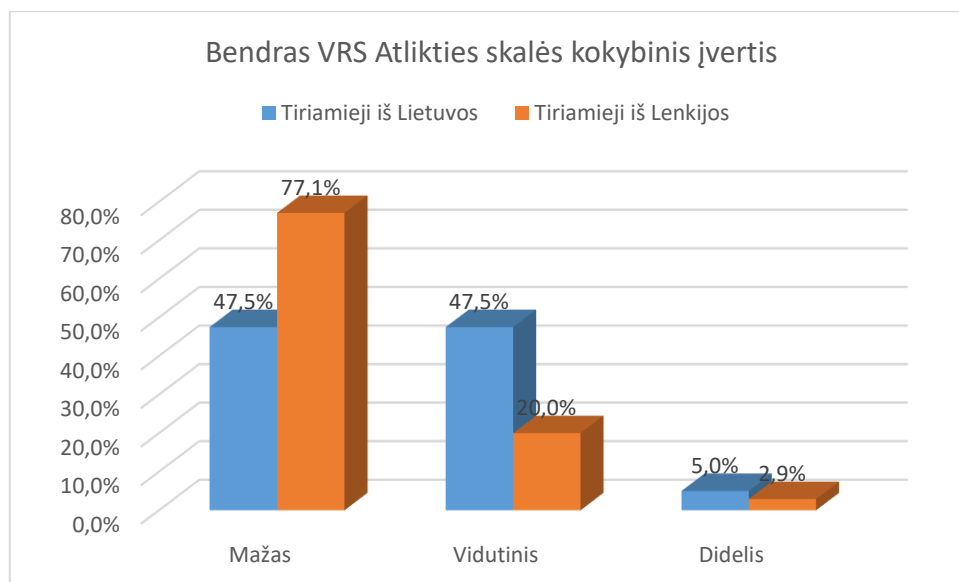
5 lentelė. VRS Atlikties skalės testų kokybinių įverčių palyginimas anksčiau laiko gimusiųjų Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų imtyse

Testas	Imtis	<i>N</i>	Žemas	Vidutinis	Aukštas	
Kalba	LT	37	35,1%	54,1%	10,8%	$X^2(2, N = 72) = 1,21;$ $p = 0,545$
	PL	35	28,6%	65,7%	5,7%	
Žodynas	LT	37	37,8%	51,4%	10,8%	$X^2(2, N = 65) = 3,52;$ $p = 0,172$
	PL	28	35,7%	64,3%	0,0%	
Socialinis elgesys	LT	20	40,0%	50,0%	10,0%	$X^2(2, N = 26) = 2,22;$ $p = 0,330$
	PL	6	16,7%	83,3%	0,0%	
Smulkioji motorika	LT	22	72,7%	18,2%	9,1%	$X^2(2, N = 53) = 2,93;$ $p = 0,231$
	PL	31	80,6%	19,4%	0,0%	
Suvokimas	LT	29	69,0%	24,1%	6,9%	$X^2(2, N = 54) = 0,28;$ $p = 0,870$
	PL	25	68,0%	28,0%	4,0%	
Keverzojimas ir piešimas	LT	18	50,0%	50,0%	0,0%	$X^2(2, N = 21) = 0,83;$ $p = 0,364$
	PL	4	25,0%	75,0%	0,0%	
Kubeliai	LT	22	45,5%	36,4%	18,2%	$X^2(2, N = 31) = 0,31;$ $p = 0,858$
	PL	9	44,4%	44,4%	11,1%	

Atpažinimas	LT	22	31,8%	54,5%	13,6%	$\chi^2(2, N = 30) = 2,83;$ $p = 0,244$
	PL	8	37,5%	25,0%	37,5%	
Atmintis	LT	14	14,3%	78,6%	7,1%	$\chi^2(2, N = 17) = 1,92;$ $p = 0,384$
	PL	3	0,0%	66,7%	33,3%	
Stambioji motorika	LT	32	53,1%	34,4%	12,5%	$\chi^2(2, N = 48) = 1,15;$ $p = 0,654$
	PL	16	68,8%	25,0%	6,3%	

Pastaba. LT – anksčiau laiko gimusieji tiriamieji iš Lietuvos, PL – anksčiau laiko gimusieji Lenkijoje gyvenantys tiriamieji

Tačiau rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingai skiriasi bendro VRS Atlikties skalės kokybinio įverčio procentinis pasiskirstymas anksčiau laiko gimusių Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių tiriamųjų imtyse ($\chi^2(2, N = 75) = 6,961; p = 0,031$). Iš 4-o paveikslo matome, kad anksčiau laiko gimusiųjų vaikų gyvenančių Lietuvoje bendras VRS Atlikties skalės įvertis po lygiai pasiskirstęs tarp mažo ir vidutinio. O anksčiau laiko gimusiųjų Lenkijoje gyvenančių tiriamųjų imtyje dominuoja žemas bendras VRS Atlikties skalės įvertis.

4 pav. Anksčiau laiko gimusių Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių tiriamųjų bendras VRS Atlikties skalės kokybinis įvertinimas

Apibendrinant, galima teigti, jog, nors ir pavienių testų įvertinimo skirtumų anksčiau laiko gimusių Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų imtyse nenustatyta, anksčiau laiko gimusiems gyvenantiems Lietuvoje vaikams būdinga aukštesnė atliktis, lyginant su anksčiau laiko gimusiais vaikais, gyvenančiais Lenkijoje.

3.2.4. Anksčiau laiko gimusiųjų Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų VRS Stebėjimo skalės įverčių palyginimas

Atlikus VRS Stebėjimo skalių testų kokybinių įverčių procentinio pasiskirstymo palyginimą anksčiau laiko gimusių Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų imtyse, nustatyta, jog statistiškai reikšmingai skiriasi anksčiau laiko gimusių Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų energingumas ($X^2(2, N = 55) = 8,55; p = 0,014$), prisitaikymas ($X^2(2, N = 55) = 6,27; p = 0,043$), ritmiškumas ($X^2(2, N = 55) = 14,81; p = 0,001$) ir jautrumas ($X^2(2, N = 55) = 10,49; p = 0,005$) (6 lentelė).

6 lentelė. VRS Stebėjimo skalės testų kokybinių įverčių palyginimas anksčiau laiko gimusių Lietuvoje ir Lenkijoje gyvenančių vaikų imtyse

Testas	Imtis	N	Mažas	Vidutinis	Didelis	
Energingumas*	LT	20	45,0%	45,0%	10,0%	$X^2(2, N = 55) = 8,55;$ $p = 0,014$
	PL	35	20,0%	80,0%	0,0%	
Prisitaikymas*	LT	20	25,0%	60,0%	15,0%	$X^2(2, N = 55) = 6,27;$ $p = 0,043$
	PL	35	8,6%	88,6%	2,9%	
Ritmiškumas*	LT	20	15,0%	50,0%	35,0%	$X^2(2, N = 55) = 14,81;$ $p = 0,001$
	PL	35	2,9%	94,3%	2,9%	
Jautrumas*	LT	20	30,0%	60,0%	10,0%	$X^2(2, N = 55) = 10,49;$ $p = 0,005$
	PL	35	5,7%	94,3%	0,0%	

LT – anksčiau laiko gimusieji gyvenantys Lietuvoje tiriamieji, PL – anksčiau laiko gimusieji Lenkijoje gyvenantys tiriamieji, * – statistiškai reikšmingai skiriasi

Matome, kad anksčiau laiko gimę Lietuvoje gyvenantys vaikai dažniau pasižymi mažu ir vidutiniu prisitaikymu, palyginus su analogiška Lenkijoje gyvenančių vaikų grupe, kuriai nė karto nebuvo nustatytas didelis prisitaikymas. Ir kitos temperamento savybės – prisitaikymas, ritmiškumas, jautrumas, Lietuvoje gyvenantiems anksčiau laiko gimusiems vaikams pasiskirsto tolygiau, palyginus su Lenkijoje

gyvenančiais tokiais vaikais. Lenkijoje gyvenančių anksčiau laiko gimusių vaikų mamos reikšmingai dažniau savo vaikus įvardijo kaip vidutiniškai prisitaikančius.

Apibendrinat, anksčiau laiko gimusių Lenkijoje gyvenančių vaikų grupėje gan stipriai dominuoja vidutinio lygio energingumas, prisitaikymas, ritmiškumas ir jautrumas, o anksčiau laiko gimusiųjų gyvenančių Lietuvoje vaikų imtyje, nors irgi nemažai daliai stebėtas vidutinio lygio energingumas, prisitaikymas, ritmiškumas ir jautrumas, tačiau stebima daugiau didelio energingumo, prisitaikymo, ritmiškumo ir jautrumo, lyginant su Lenkijoje gyvenančiais tiriamaisiais.

3.4. Anksčiau laiko gimusių vaikų tėvų gaunamas bei suteikiamas palaikymas bei sąsajos su VRS

Siekiant įvertinti anksčiau laiko gimusių vaikų tėvų gaunamą bei suteikiamą palaikymą ir nustatyti sąsajas su vaikų kalbos ir socialinio elgesio raida, pirmiausia pateikiami mamų ir tėčių gaunamo ir suteikiamo palaikymo aprašomoji statistika ir tuomet analizuojami koreliaciniai ryšiai tarp mamų ir tėčių gaunamo ir suteikiamo palaikymo ir VRS Atlikties skalių testų kokybiniais įverčiais.

Bendrai, galima pasakyti, tiek mamų, tiek tėčių tiek gaunamas, tiek suteikiamas palaikymas yra pakankamai aukštas. Skalių balai gali svyruoti nuo 5 iki 30 balų, o šiame tyrime dalyvavusių mamų gaunamo palaikymo vidutiniai balai svyruoja nuo 21,35 iki 23,59 balų, suteikiamo – nuo 21,41 iki 24,53 balų. Tėčių grupėje gaunamo palaikymo vidutiniai balai svyruoja nuo 19,63 iki 23,00 balų, o suteikiamo – nuo 19,44 iki 22,38 balų.

Atlikus koreliacinę analizę, nustatytos statistiškai reikšmingos teigiamos koreliacijos, mamos suteikiamo emocinio palaikymo ir socialinio elgesio ($r = 0,64$; $p = 0,024$), tarp mamos suteikiamo situacinio palaikymo ir socialinio elgesio ($r = 0,84$; $p = 0,001$). Taip pat tarp mamos gaunamo emocinio palaikymo ir kubelių testo rezultatų ($r = 0,71$; $p = 0,049$) bei suteikiamo situacinio palaikymo ir bendro Atlikties skalės įverčio ($r = 0,57$; $p = 0,018$) (7 lentelė). Vadinasi, kuo mamos daugiau suteikia emocinio ir situacinio palaikymo savo partneriui, tuo geresnis vaikų socialinis elgesys ir kuo daugiau mamos jaučia emocinio palaikymo, tuo geresni vaikų kubelių testo įverčiai bei ir atvirkščiai. Taip pat dažnesnis mamos suteikiamas situacinis palaikymas savo partneriui susijęs su geresne bendra vaikų atliktimi ir atvirkščiai.

7 lentelė. Anksčiau laiko gimusių vaikų mamų palaikymo ryšiai su VRS Atlikties skalės testų rezultatais

		Gaunamas	Gaunamas	Gaunamas	Suteikiamas	Suteikiamas	Suteikiamas
		EM	KRT	VP	EM	ST	VP
Kalba	<i>r</i>	0,04	-0,22	-0,30	0,31	0,23	-0,32
	<i>p</i>	0,884	0,422	0,273	0,26	0,405	0,247
	<i>N</i>	15	15	15	15	15	15
Žodynas	<i>r</i>	-0,07	-0,13	0,13	0,36	-0,03	-0,22
	<i>p</i>	0,816	0,643	0,643	0,19	0,903	0,44
	<i>N</i>	15	15	15	15	15	15
Socialinis elgesys	<i>r</i>	-0,27	-0,11	-0,14	0,64*	0,84**	-0,17
	<i>p</i>	0,39	0,729	0,663	0,024	0,001	0,597
	<i>N</i>	12	12	12	12	12	12
Smulkioji motorika	<i>r</i>	0,10	0,16	0,16	-0,31	-0,35	0,08
	<i>p</i>	0,759	0,622	0,62	0,329	0,268	0,806
	<i>N</i>	12	12	12	12	12	12
Suvokimas	<i>r</i>	0,29	0,07	-0,04	-0,27	-0,20	-0,04
	<i>p</i>	0,308	0,805	0,902	0,348	0,492	0,902
	<i>N</i>	14	14	14	14	14	14
Keverzojimas ir piešimas	<i>r</i>	-0,79	-0,79	0,79	0,79	0,61	-0,79
	<i>p</i>	0,111	0,111	0,111	0,111	0,272	0,111
	<i>N</i>	5	5	5	5	5	5
Kubeliai	<i>r</i>	0,71*	-0,70	-0,32	-0,26	-0,31	0,25
	<i>p</i>	0,049	0,051	0,443	0,542	0,46	0,545
	<i>N</i>	8	8	8	8	8	8
Atpažinimas	<i>r</i>	-0,08	-0,04	0,40	0,33	0,04	-0,08
	<i>p</i>	0,854	0,927	0,33	0,423	0,927	0,855
	<i>N</i>	8	8	8	8	8	8
<i>Lentelės tęsinys</i>							
Stambioji motorika	<i>r</i>	0,45	0,51	0,11	-0,23	-0,28	-0,05
	<i>p</i>	0,126	0,077	0,734	0,458	0,352	0,875
	<i>N</i>	13	13	13	13	13	13
Bendras įvertis	<i>r</i>	-0,06	-0,10	0,01	-0,33	0,57*	-0,36
	<i>p</i>	0,807	0,693	0,975	0,195	0,018	0,157
	<i>N</i>	17	17	17	17	17	17

Pastaba. EM – emocinis palaikymas, ST – situacinis palaikymas, VP – vaidmens patvirtinimas, * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$

Vertinant tėčių suteikiamo ir gaunamo emocinio palaikymo bei vaikų atlikties ryšius (8 lentelė), nustatytos statistiškai reikšmingos teigiamos koreliacijos tarp tėčio gaunamo vaidmens patvirtinimo ir kalbos testo rezultatų ($r = 0,68$; $p = 0,008$), bei tarp tėčio suteikiamo situacinio palaikymo ir socialinio elgesio ($r = 0,61$; $p = 0,005$). Nustatyta, kad dažnesnis tėčių jaučiamas vaidmens patvirtinimas susijęs su

geresniais vaikų kalbos įgūdžiais bei dažnesnis tėčių suteikiamas situacinis palaikymas savo partnerei susijęs su geresniu vaikų socialiniu elgesiu ir atvirksčiai.

8 lentelė. *Anksčiau laiko gimusių vaikų tėčių palaikymo ryšiai su VRS Atlikties skalės testų rezultatais*

		Gaunamas EM	Gaunamas KRT	Gaunamas VP	Suteikiamas EM	Suteikiamas ST	Suteikiamas VP
Kalba	<i>r</i>	0,28	0,07	0,68**	0,22	0,33	0,12
	<i>p</i>	0,337	0,82	0,008	0,448	0,254	0,696
	<i>N</i>	14	14	14	14	14	14
Žodynas	<i>r</i>	0,03	-0,30	0,39	0,07	0,33	0,10
	<i>p</i>	0,932	0,293	0,165	0,817	0,253	0,743
	<i>N</i>	14	14	14	14	14	14
Socialinis elgesys	<i>r</i>	-0,33	-0,57	-0,13	-0,46	0,61**	-0,56
	<i>p</i>	0,317	0,065	0,705	0,152	0,005	0,073
	<i>N</i>	11	11	11	11	11	11
Smulkioji motorika	<i>r</i>	-0,09	-0,15	0,20	-0,11	-0,25	-0,14
	<i>p</i>	0,782	0,643	0,536	0,736	0,427	0,668
	<i>N</i>	12	12	12	12	12	12
Suvokimas	<i>r</i>	-0,15	-0,21	0,17	-0,02	-0,04	-0,06
	<i>p</i>	0,634	0,49	0,586	0,946	0,891	0,838
	<i>N</i>	13	13	13	13	13	13
Kubeliai	<i>r</i>	-0,33	-0,52	-0,32	-0,65	0,00	-0,17
	<i>p</i>	0,474	0,236	0,479	0,116	1	0,712
	<i>N</i>	7	7	7	7	7	7
Atpažinimas	<i>r</i>	-0,10	-0,36	0,00	-0,08	0,24	0,23
	<i>p</i>	0,829	0,425	1	0,865	0,604	0,613
	<i>N</i>	7	7	7	7	7	7

Lentelės tęsinys

Stambioji motorika	<i>r</i>	0,02	0,07	0,13	0,25	-0,26	-0,11
	<i>p</i>	0,94	0,82	0,68	0,434	0,415	0,743
	<i>N</i>	12	12	12	12	12	12
Bendras įvertis	<i>r</i>	-0,21	-0,44	0,03	-0,10	-0,45	-0,13
	<i>p</i>	0,425	0,091	0,910	0,702	0,083	0,632
	<i>N</i>	16	16	16	16	16	16

Pastaba. EM – emocinis palaikymas, ST – situacinis palaikymas, VP – vaidmens patvirtinimas, ** – $p < 0,01$

Apibendrinant, nustatyta, jog didesnis tiek mamų, tiek tėčių suteikiamas situacinis palaikymas susijęs su geresniu vaikų socialiniu elgesiu. Taip pat paaiškėjo, kad didesnis mamų suteikiamas emocinis palaikymas yra susijęs su geresniu vaikų socialiniu elgesiu. Be to, didesnis mamų suteikiamas emocinis

palaikymas taip pat susijęs su geresne vaikų bendra atliktimi, o didesnis tėčių gaunamo vaidmens patvirtinimas susijęs su geresniais vaikų kalbos įgūdžiais.

3.4. Mamų, auginančių anksčiau laiko gimusį vaiką, psichologiniai išgyvenimai

Analizuojant anksčiau laiko vaikus auginančių mamų išgyvenimus gimus vaikui, išskirtos 3 pagrindinės temos – neigiami išgyvenimai, teigiami išgyvenimai ir praktiniai iššūkiai (9 lentelė). Daugiausiai kartojosi neigiamų išgyvenimų tema, šiek tiek mažiau praktinių iššūkių tema bei teigiamų išgyvenimų tema.

9 lentelė. Mamų, auginančių prieš laiko gimusį vaiką, išgyvenimai gimus vaikui

Tema	Kodas	Dažnis	Respondentai (M)
Neigiami išgyvenimai	Sumišimas	7	M1, M3, M4, M6, M10, M11, M14
	Baimė	7	M1, M4, M5, M6, M9, M10, M11
	Nerimas dėl vaiko būklės	5	M1, M3, M8, M11, M14
	Neigiami jausmai dėl atskirto vaiko	2	M8, M12
	Kaltė ir gailestis	1	M13
Teigiami išgyvenimai	Laimė ir džiaugsmas	5	M2, M6, M8, M9, M10
	Pasitikėjimas	4	M2, M7, M10, M11
	Geros emocijos	2	M2, M6
<i>Lentelės tęsinys</i>			
Praktiniai iššūkiai	Artimųjų trūkumas	5	M4, M5, M7, M10, M12
	Informacijos apie ankstukus trūkumas	3	M3, M4, M5
	Nepasiruošimas	3	M4, M7, M11
	Žindymo problemos	3	M4, M7, M8

Neigiamų išgyvenimų temą sudaro penki kodai: sumišimas, baimė, nerimas dėl vaiko būklės (, neigiami jausmai dėl atskirto vaiko, kaltė ir gailestis. Mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, išgyveno baimę: „buvo didelė baimė ir išgąstis“ (M5), jautėsi sumišusios: „sunku buvo susigaudyt ir susivokti kas ir kaip bus viskas toliau“ (M6), jautė nerimą dėl vaiko būklės: „po to visa savaitė ligoninėje

buvo kupina įtampos dėl vaiko sveikatos“ (M8), jautėsi blogai dėl atskirto vaiko: „savijauta tikrai buvo ne iš gerųjų, ypač dėl to, jog negalėjau ilgai matyt ir rūpintis savo kūdikiu“ (M12) bei jautė kaltę ir gailėtį: „buvo kaltės jausmas, dėl mano kaltės galvojau, kad per anksti gimė dukra, ką padariau ne taip ir labai gaila buvo vaiko“ (M13).

Teigiamų išgyvenimų temą sudaro trys kodai: laimė ir džiaugsmas, pasitikėjimas ir geros emocijos. Mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, išgyveno laimę ir džiaugsmą: *„jaučiausi laiminga turėdama tris nuostabias dukrytes ir norėjau visam pasauliui papasakot, kad esu trijų nuostabių vaikų mama“ (M2), pasitikėjimą: „jaučiausi pasiruošusi pasirūpinti gimusiu mažyliu“ (M7) bei kitas geras emocijas: „gimus vaikams, ir išgirdus jų verksmus, kurie tuo metu buvo panašūs į kačiukų miauksėjimus, užplūdo geros emocijos“ (M6).*

Praktinių iššūkių temą sudaro keturi kodai: artimųjų trūkumas, informacijos apie ankstus trūkumas, nepasiruošimas ir žindymo problemos. Mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, išgyveno artimųjų trūkumą: *„labai trūko artimų žmonių šalia“ (M5), informacijos apie ankstus trūkumą: „<...> daugiau nieko apie tai nežinojau“ (M3), jautėsi nepasiruošusios: „galvojau dar neteks gimdyt <...> nepasiruošus“ (M4) ir susidūrė su žindymo problemomis: „pirmą mėnesį sunkiai sekėsi žindyti“ (M8).*

Analizuojant anksčiau laiko vaikus auginančių mamų išgyvenimus šiuo metu, išskirtos 2 pagrindinės temos – teigiami ir neigiami išgyvenimai (10 lentelė). Daugiausiai pasikartojimų nustatyta teigiamų išgyvenimų temoje, šiek tiek mažiau neigiamų išgyvenimų temoje.

10 lentelė. Mamų, auginančių prieš laiko gimusį vaiką, išgyvenimai šiuo metu

Tema	Kodas	Dažnis	Respondentai (M)
	Teigiamas savijautos vertinimas	8	M1, M2, M3, M5, M8, M12, M13, M14
Teigiami išgyvenimai	Džiaugsmas dėl vaiko pasiekimų	5	M1, M2, M7, M9 M11,
	Sumažėjęs nerimas	4	M1, M4, M8, M11
	Laimė	3	M1, M7, M10
	Susitaikymas su situacija	3	M7, M11, M12
Neigiami išgyvenimai	Nuovargis	4	M6, M7, M10, M13,
	Sunkumas	3	M4, M5, M6

Teigiamų išgyvenimų temą sudaro penki kodai: teigiamas savijautos vertinimas, džiaugsmas dėl vaiko pasiekimų, sumažėjęs nerimas, laimė ir susitaikymas su situacija. Mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, šiuo metu teigiamai vertina savo savijautą: „*jaučiuosi puikiai*“ (M12), džiaugiasi vaiko pasiekimais: „*kiekvienas raidos pasiekimas, ištartas naujas garselis/žodelis, matymas kaip auga ir protingėja atneša daug džiaugsmo*“ (M11), teigia, jog sumažėjo nerimas: „*pirmais jos gyvenimo metais, labai ją stebėjau, jaučiau daug nerimo, šiandien esu rami <...> mama*“ (M1), jaučia laimę: „*jaučiuosi laiminga*“ (M10) bei susitaikymą su situacija: „*prisitaikėm ir gyvenam toliau*“ (M12).

Neigiamų išgyvenimų temą sudaro du kodai: nuovargis ir sunkumas. Mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, šiuo metu jaučia nuovargį: „*dabar jaučiuosi pavargusi*“ (M6) bei teigia, jog joms yra sunku: „*sunku, nors tvarkomės*“ (M4).

Analizuojant, atsakymus į klausimą, ką reiškia būti anksčiau laiko gimusio kūdikio mama, išskirtos 2 pagrindinės temos – vidiniai išgyvenimai ir kasdieniniai iššūkiai (11 lentelė). Daugiausiai pasikartojimų nustatyta vidinių išgyvenimų temoje, šiek tiek mažiau kasdieniųjų išgyvenimų temoje.

11 lentelė. *Mamų, auginančių prieš laiko gimusį vaiką, atsakymai į klausimą, ką reiškia būti anksčiau laiko gimusio kūdikio mama*

Tema	Kodas	Dažnis	Respondentai (M)
Vidiniai išgyvenimai	Situacijos normalizavimas	8	M1, M2, M3, M5, M6, M7, M8, M9,
	Stiprybė	5	M6, M7, M10, M11, M12,
<i>Lentelės tęsinys</i>			
Kasdieniniai iššūkiai	Nuolatinis sveikatos ir raidos stebėjimas	2	M7, M14
	Padidintas dėmesys vaiko poreikiams	2	M3, M13
	Patiriamas neigiamas aplinkinių dėmesys	2	M4, M11
	Išskirtinė patirtis	1	M11

Vidinių išgyvenimų temą sudaro du kodai: situacijos normalizavimas ir stiprybė. Mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, linkusios normalizuoti esamą situaciją: „*nemanau, kad yra skirtumas, ar vaikas ankstukas ar ne, tiesiog esi mama*“ (M3) bei pripažįsta savo stiprybę: „*vaikas, tai*

yra dovana, kuri suteikia galių ir stiprybės“ (M6).

Kasdieninių iššūkių temą sudaro 4 kodai: nuolatinis sveikatos ir raidos stebėjimas, padidintas dėmesys vaiko poreikiams, patiriamas neigiamas aplinkinių dėmesys ir išskirtinė patirtis. Mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, nuolat stebi vaiko sveikatą ir raidą: „*asmeniškai mane anksčiau gimęs kūdikis nuteikė akylesniam vaiko sveikatos ir raidos stebėjimui“ (M7), skiria daug dėmesio vaiko poreikiams: „ankstukas yra vaikas, daug daugiau dėmesio reikalaujantis“ (M13), susilaukia neigiamo aplinkinių dėmesio: „poliklinikoje nustemba, kodėl dar nekalba“ (M4) bei pripažįsta įgijusios išskirtinės patirties: „gavau ypatingą patirtį - nuo pat trumpo neštumo patirties, gimdymo, ligoninių, daktarų vizitų, raidos sekimo iki kasdienio auginimo iššūkio“ (M11).*

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šio tyrimo rezultatai rodo, kad anksčiau laiko gimusių ir laiku gimusiųjų vaikų grupėje žodynas nesiskiria. Gauti rezultatai prieštarauja Sansavini et al., (2014) atlikto tyrimo rezultatams, kurie rodo, kad laiku ir anksčiau laiko gimusių grupių skirtumai yra mažiau pastebimi ankstyvame vystymosi etape (pvz: 18 mėnesių), o vyresniame (30 mėnesių) amžiuje skirtumai atsiranda laikui bėgant. Svarbu tai, jog vaikai, gimę anksčiau laiko kaip grupė vėlesniame amžiuje žodyno apimtimi, nepasivijo laiku gimusių bendraamžių.

Šiame tyrime paaiškėjo, kad anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos įgūdžiai yra tokie patys kaip ir laiku gimusiųjų. Tai prieštarauja anksčiau atliktiems tyrimams. Tai, jog kalbos sunkumai paplitę tarp anksčiau laiko gimusių vaikų, patvirtina Sanchez (2020), Gresch et al. (2018) ir Barre et al. (2011). Autoriai teigia, kad anksčiau laiko gimusių vaikų skurdesnė šnekamoji kalba, prastesni gramatikos ir žodyno įgūdžiai.

Šio tyrimo duomenimis, anksčiau laiko gimusių vaikų socialiniai įgūdžiai yra tokie patys kaip ir laiku gimusiųjų. Imfakuku et al., (2021) nustatė, kad priešlaikinis gimdymas yra susijęs su didesne socialinio bendravimo ir kalbos problemų rizika. Autoriai teigia, kad anksčiau laiko gimę vaikai gali patirti emocijų atpažinimo sunkumų (Witt et.al. 2014, Dunn, 2010, Potharst, 2013, Wocadlo ir Rieger, 2006; Williamson ir Jakobson, 2014). Su anksčiau laiko gimusiais kūdikiais susijusioje apžvalgoje (Gray et al. 2018) nurodyta, kad anksčiau laiko gimę vaikai susiduria su emocijų reguliavimo sunkumais.

Šiame tyrime vertinant bendrą anksčiau laiko ir laiku gimusiųjų vaikų atliktį, nustatyta, kad laiku gimusiųjų vaikų atliktis yra tokia pat kaip ir anksčiau laiko gimusiųjų tiriamųjų.

Taip pat šiuo tyrimu nustatyta, kuo mamos daugiau suteikia situacinio palaikymo savo partneriui, tuo geresnė bendra vaikų raidos vertinimo užduočių atliktis. Šie rezultatai atitinka kitų šalių rezultatus, nes tyrimai rodo, kuomet palaikanti partnerė įsiklauso į savo partnerio poreikius ir padeda, suteikia jam pagalbą ir (arba) konkrečią informaciją sprendžiant problemas, tuo labiau partneris pasitiki savo jėgomis auklėjant vaikus ir kuo didesnę pasitenkinimą santuoka jis jaučia, tuo aukštesnio lygio yra suvokiama ir teikiama partnerių tarpusavio parama auginant vaikus. (Roskam, Gillis, 2019). Tai, savo ruožtu, gali lemti geresnę vaikų atliktį.

Analizuojant anksčiau laiko vaikus auginančių mamų išgyvenimus gimus vaikui, nustatyta, kad mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, išgyveno baimę, jautėsi sumišusios, jautė nerimą dėl vaiko būklės, jautėsi blogai dėl atskirto vaiko bei jautė kaltę ir gailestį. Taip pat išgyveno artimųjų

trūkumą, informacijos apie ankstusus trūkumą, jautėsi nepasiruošusios, ir susidūrė su žindymo problemomis. Mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, nuolat stebi vaiko sveikatą ir raidą, skiria daug dėmesio vaiko poreikiams, susilaukia neigiamo aplinkinių dėmesio, bei pripažįsta įgijusios išskirtinės patirties. Panašius rezultatus rado ir Lietuvoje atliktas Pociūtės ir kt. (2021) tyrimas: tėvai sulaukę neišnešiotu naujagimio jaučia baimę dėl vaiko sveikatos ar gyvybės ir liūdi, kad negali praleisti su juo viso laiko kartu. Apie neaiškias raidos perspektyvas, išskirtinį socialinio elgesio modelį, bejėgystę byloja (Tooten et.al. (2013); Baum et.al. (2012); Gatta (2017); Bivoleanu, Stamatina (2015)) tyrimai.

Tyrimo ribotumai. Pagrindinis tyrimo ribotumas yra imties dydis. Dėl labai specifinės imties buvo sudėtinga surasti pakankamą tiriamųjų kiekį ir, nors buvo surinkta nemažai anksčiau laiko gimusiųjų VRS klausimyno duomenų, tačiau tik 17 tėvų užpildė partnerio palaikymo klausimyną. Dėl to koreliacinėje analizėje naudojamas pakankamai nedidelis kiekis tiriamųjų. Dėl šios priežasties ir dar dėl to, kad kiekvienai amžiaus grupei pateikiamas skirtingas skaičius patikimų VRS testų, koreliacinėje analizėje atminties ir abiejų tėvų partnerio palaikymo ryšiai nebuvo apskaičiuoti. Beto, turint didesnę imtį būtų galima atlikti anksčiau ir laiku gimusių vaikų VRS skalių kiekybinių įverčių palyginimą kiekvienoje amžiaus grupėje atskirai, o šiame darbe teko naudoti tik apibendrintus kokybinius VRS skalių įverčius.

IŠVADOS

1. Anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos ir socialinio elgesio raiška nesiskiria nuo laiku gimusiųjų vaikų kalbos ir socialinio elgesio raiškos. Toks pat apibendrinimas galioja ir lyginant Lietuvoje gyvenančius anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos bei socialinio elgesio raišką su Lenkijoje gyvenančių anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos ir socialinio elgesio raiška.
2. Anksčiau laiko gimusių vaikų socialinis elgesys susijęs su didesniu abiejų tėvų suteikiamu tarpusavio palaikymu kasdienėse situacijose. Taip pat paaiškėjo, kad didesnis mamų suteikiamas emocinis palaikymas tėčiui yra susijęs su geresniu vaikų socialiniu elgesiu. Be to, didesnis mamų suteikiamas emocinis palaikymas tėčiui susijęs su geresne anksčiau laiko gimusių vaikų raidos užduočių atliktimi, o didesnis tėčių gaunamo vaidmens patvirtinimas susijęs su geresniais anksčiau laiko gimusių vaikų kalbos įgūdžiais.
3. Mamos, anksčiau laiko susilaukusios vaiko, jautė platų emocijų spektrą - sumišimą, baimę, nerimą, neigiamus jausmus dėl atskirto vaiko, kaltę bei gailestį, kartu su laimės, džiaugsmo, pasitikėjimo emocijomis. Netrukus po gimdymo joms trūko artimųjų, informacijos apie anksčiau laiko gimusius kūdikius, netuėjo laiko pasiruošti gimdymui, susidūrė su žindymo problemomis. Esamuoju metu mamos, auginančios anksčiau laiko gimusį vaiką, teigiamai vertina savo savijautą, džiaugiasi vaiko pasiekimais, jaučia daug mažesnę nerimą ir teigia susitaikiusios situacija, tačiau ~~vis dar~~ jaučiasi pavargusios.

LITERATŪRA

1. Allotey, J., Zamora, J., Cheong-See, F., Kalidindi, M., Arroyo-Manzano, D., Asztalos, E., van der Post, J. A. M., Mol, B. W., Moore, D., Birtles, D., Khan, K. S., & Thangaratinam, S. (2018). Cognitive, motor, behavioural and academic performances of children born preterm: a meta-analysis and systematic review involving 64 061 children [Article]. *BJOG : An International Journal of Obstetrics and Gynaecology*, *125*(1), 16–25.
<https://doi.org/10.1111/1471-0528.14832>
2. Arpi, E., & Ferrari, F. (2013). Preterm birth and behaviour problems in infants and preschool-age children: a review of the recent literature [Article]. *Developmental Medicine and Child Neurology*, *55*(9), 788–796. <https://doi.org/10.1111/dmcn.12142>
3. Baron-Cohen, S. (1991). The theory of mind deficit in autism: How specific is it?. *British Journal of Developmental Psychology*, *9*(2), 301-314.
4. Barre, N., Morgan, A., Doyle, L. W., & Anderson, P. J. (2011). Language Abilities in Children Who Were Very Preterm and/or Very Low Birth Weight: A Meta-Analysis [Article]. *The Journal of Pediatrics*, *158*(5), 766-774.e1. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2010.10.032>
5. Barrera, M. E., Doucet, D. A., & Kitching, K. J. (1990). Early home intervention and socio-emotional development of preterm infants. *Infant Mental Health Journal*, *11*(2), 142–157. article. [https://doi.org/10.1002/1097-0355\(199022\)11:2<142::AID-IMHJ2280110206>3.0.CO;2-K](https://doi.org/10.1002/1097-0355(199022)11:2<142::AID-IMHJ2280110206>3.0.CO;2-K)
6. Bartha-Doering, L., Alexopoulos, J., Giordano, V., Stelzer, L., Kainz, T., Benavides-Varela, S., Wartenburger, I., Klebermass-Schrehof, K., Olischar, M., Seidl, R., & Berger, A. (2019). Absence of neural speech discrimination in preterm infants at term-equivalent age [Article]. *Developmental Cognitive Neuroscience*, *39*, 100679–100679.
<https://doi.org/10.1016/j.dcn.2019.100679>
7. Bates, E., Camaioni, L., & Volterra, V. (1975). The acquisition of performatives prior to speech. *Merrill-Palmer quarterly of behavior and development*, *21*(3), 205-226.
8. Baum, N., Weidberg, Z., Osher, Y., & Kohelet, D. (2012). No Longer Pregnant, Not Yet a Mother [Article]. *Qualitative Health Research*, *22*(5), 595–606.
<https://doi.org/10.1177/1049732311422899>
9. Bhutta, A. T., Cleves, M. A., Casey, P. H., Cradock, M. M., & Anand, K. J. (2002). Cognitive

- and behavioral outcomes of school-aged children who were born preterm: a meta-analysis. *Jama*, 288(6), 728-737.
10. Bivoleanu, A., Stamatina, S. (2015). Quality of life in premature babies. *Social research reports*, 27, 121-132.
https://www.researchreports.ro/images/researchreports/social/srr_2015_vol027_011.pdf
 11. Bogicevic, L., Verhoeven, M., & van Baar, A. L. (2019). Toddler skills predict moderate-to-late preterm born children's cognition and behaviour at 6 years of age [Article]. *PloS One*, 14(11), e0223690–e0223690. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0223690>
 12. Bornstein, M. H., Hahn, C. S., & Haynes, O. M. (2010). Social competence, externalizing, and internalizing behavioral adjustment from early childhood through early adolescence: Developmental cascades. *Development and psychopathology*, 22(4), 717-735.
 13. Brósch-Fohraheim, N., Fuiko, R., Marschik, P. B., & Resch, B. (2019). The influence of preterm birth on expressive vocabulary at the age of 36 to 41 months [Article]. *Medicine (Baltimore)*, 98(6), e14404–e14404. <https://doi.org/10.1097/MD.00000000000014404>
 14. Cropley, A. *Qualitative research methods: An introduction for students of psychology and education*. Riga, Latvia: Zinatne, 2002, p. 93–116.
 15. Dathe, A.-K., Jaekel, J., Franzel, J., Hoehn, T., Felderhoff-Mueser, U., & Huening, B. M. (2020). Visual Perception, Fine Motor, and Visual-Motor Skills in Very Preterm and Term-Born Children before School Entry-Observational Cohort Study [Article]. *Children (Basel)*, 7(12), 276. <https://doi.org/10.3390/children7120276>
 16. Dean, B., Ginnell, L., Boardman, J. P., & Fletcher-Watson, S. (2021). Social cognition following preterm birth: A systematic review. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 124, 151-167.
 17. Denham, S. A., Blair, K. A., DeMulder, E., Levitas, J., Sawyer, K., Auerbach–Major, S., & Queenan, P. (2003). Preschool emotional competence: Pathway to social competence?. *Child development*, 74(1), 238-256.
 18. Dür, M., Brückner, V., Oberleitner-Leeb, C., Fuiko, R., Matter, B., & Berger, A. (2018). Clinical relevance of activities meaningful to parents of preterm infants with very low birth weight: A focus group study [Article]. *PloS One*, 13(8), e0202189–e0202189.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0202189>
 19. Elgen, S. K., Sommerfelt, K., Leversen, K. T., & Markestad, T. (2015). Minor

- neurodevelopmental impairments are associated with increased occurrence of ADHD symptoms in children born extremely preterm [Article]. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 24(4), 463–470. <https://doi.org/10.1007/s00787-014-0597-9>
20. Erickson, S. J., Duvall, S. W., MacLean, P. C., Tonigan, J. S., Ohls, R. K., & Lowe, J. R. (2018). Mother-Child Interactive Behaviors and Cognition in Preschoolers Born Preterm and Full Term [Article]. *Journal of Child and Family Studies*, 27(11), 3687–3700. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1196-z>
 21. Feldman, R. (2007). Parent–infant synchrony and the construction of shared timing; physiological precursors, developmental outcomes, and risk conditions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(3-4), 329-354.
 22. Ferry, A. L., Hespos, S. J., & Waxman, S. R. (2010). Categorization in 3-and 4-month-old infants: an advantage of words over tones. *Child development*, 81(2), 472-479.
 23. Fiori, S., & Guzzetta, A. (2015). Plasticity following early-life brain injury: Insights from quantitative MRI [Article]. *Seminars in Perinatology*, 39(2), 141–146. <https://doi.org/10.1053/j.semperi.2015.01.007>
 24. Fisher, E. L. (2017). A Systematic Review and Meta-Analysis of Predictors of Expressive-Language Outcomes Among Late Talkers [Article]. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 60(10), 2935–2948. https://doi.org/10.1044/2017_JSLHR-L-16-0310
 25. Frie, J., Padilla, N., Ådén, U., Lagercrantz, H., & Bartocci, M. (2016). Extremely preterm-born infants demonstrate different facial recognition processes at 6-10 months of corrected age. *The Journal of pediatrics*, 172, 96-102.
 26. Garofoli, F., Longo, S., Pisoni, C., Accorsi, P., Angelini, M., Aversa, S., Caporali, C., Cociglio, S., De Silvestri, A., Fazzi, E., Rizzo, V., Tziella, C., Zecca, M., & Orcesi, S. (2021). Oral melatonin as a new tool for neuroprotection in preterm newborns: study protocol for a randomized controlled trial [Article]. *Trials*, 22(1), 82–82. <https://doi.org/10.1186/s13063-021-05034-w>
 27. Gatta, M., Miscioscia, M., Svanellini, L., Brianda, M. E., Guerra, G., Battistella, P. A., & Simonelli, A. (2017). Triadic interactions in families with preterm children: a comparative study with children born at term [Article]. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 13, 2375–2388. <https://doi.org/10.2147/NDT.S129225>
 28. Gatta, M., Miscioscia, M., Svanellini, L., Peraro, C., & Simonelli, A. (2017). A Psychological

- Perspective on Preterm Children: The Influence of Contextual Factors on Quality of Family Interactions [Article]. *BioMed Research International*, 2017, 9152627–10.
<https://doi.org/10.1155/2017/9152627>
29. Ghorbani, M., Dolatian, M., Shams, J., & Alavi-Majd, H. (2014). Anxiety, post-traumatic stress disorder and social supports among parents of premature and full-term infants [Article]. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 16(3), e13461–e13461. <https://doi.org/10.5812/ircmj.13461>
30. Gray, P. H., Edwards, D. M., O’Callaghan, M. J., Cuskelly, M., & Gibbons, K. (2013). Parenting stress in mothers of very preterm infants — Influence of development, temperament and maternal depression [Article]. *Early Human Development*, 89(9), 625–629.
<https://doi.org/10.1016/j.earlhumdev.2013.04.005>
31. Gresch, L. D., Marchman, V. A., Loi, E. C., Fernald, A., & Feldman, H. M. (2018). Nonword Repetition and Language Outcomes in Young Children Born Preterm [Article]. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 61(5), 1203–1215.
https://doi.org/10.1044/2018_JSLHR-L-17-0217
32. Gueron-Sela, N., Atzaba-Poria, N., Meiri, G., & Marks, K. (2015). The Caregiving Environment and Developmental Outcomes of Preterm Infants: Diathesis Stress or Differential Susceptibility Effects? [Article]. *Child Development*, 86(4), 1014–1030.
<https://doi.org/10.1111/cdev.12359>
33. Guzzetta, F. (2014). Behavioral assessment of language brain processing in the first year of life [Article]. *European Journal of Paediatric Neurology*, 18(5), 551–557.
<https://doi.org/10.1016/j.ejpn.2014.04.015>
34. Hall, R. A. S., Hoffenkamp, H. N., Tooten, A., Braeken, J., Vingerhoets, A. J. J. M., & van Bakel, H. J. A. (2015). The Quality of Parent-Infant Interaction in the First 2 Years After Full-Term and Preterm Birth [Article]. *Parenting, Science and Practice*, 15(4), 247–268.
<https://doi.org/10.1080/15295192.2015.1053333>
35. Happé, F., & Frith, U. (2014). Annual research review: Towards a developmental neuroscience of atypical social cognition. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(6), 553-577.
36. Hille, E. T., den Ouden, A. L., Saigal, S., Wolke, D., Lambert, M., Whitaker, A., ... & Paneth, N. (2001). Behavioural problems in children who weigh 1000 g or less at birth in four countries. *The Lancet*, 357(9269), 1641-1643.
37. Hirvonen, M., Ojala, R., Korhonen, P., Haataja, P., Eriksson, K., Rantanen, K., Gissler, M.,

- Luukkaala, T., & Tammela, O. (2017). Intellectual disability in children aged less than seven years born moderately and late preterm compared with very preterm and term-born children – a nationwide birth cohort study [Article]. *Journal of Intellectual Disability Research*, *61*(11), 1034–1054. <https://doi.org/10.1111/jir.12394>
38. Iarocci, G., Yager, J., & Elfers, T. (2007). What gene–environment interactions can tell us about social competence in typical and atypical populations. *Brain and Cognition*, *65*(1), 112–127.
39. Imafuku, M., & Seto, A. (2021). Cognitive basis of drawing in young children: relationships with language and imaginary companions. *Early Child Development and Care*, 1–7.
40. Yu C, Smith L. B. (2013) Joint Attention without Gaze Following: Human Infants and Their Parents Coordinate Visual Attention to Objects through Eye-Hand Coordination. *PLOS ONE* *8*(11): e79659. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0079659>
41. Jones, K. M., Champion, P. R., & Woodward, L. J. (2013). Social competence of preschool children born very preterm. *Early human development*, *89*(10), 795–802.
42. Keinys, S. (vyr. red.) (2000). *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
43. Keller-Margulis, M. A., & Dempsey, A. G. (2020). Cognitive and Academic Performance of Preschool-Age Children Born Preterm [Article]. *Early Childhood Education Journal*, *48*(2), 203–211. <https://doi.org/10.1007/s10643-019-00998-6>
44. Kenyhercz, F., & Nagy, B. E. (2022). Emotional and behavioural difficulties and quality of life of preterm children at 2 years regarding parental mental health [Article]. *Early Child Development and Care*, *192*(2), 278–291. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1755667>
45. Kim, S., & Kochanska, G. (2012). Child Temperament Moderates Effects of Parent-Child Mutuality on Self-Regulation: A Relationship-Based Path for Emotionally Negative Infants [Article]. *Child Development*, *83*(4), 1275–1289. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2012.01778.x>
46. Koenig-Zores, C., Davy-Monteil, M., Vincent, V., Astruc, D., Meyer, N., & Kuhn, P. (2021). Very preterm infants displayed similar imitation skills to full-term infants at term equivalent age. *Acta Paediatrica*, *110*(12), 3237–3245.
47. Kuhl, P., & Rivera-Gaxiola, M. (2008). Neural Substrates of Language Acquisition [Article]. *Annual Review of Neuroscience*, *31*(1), 511–534.

<https://doi.org/10.1146/annurev.neuro.30.051606.094321>

48. Landry, S. H. (1986). Preterm infants' responses in early joint attention interactions. *Infant Behavior and Development*, 9(1), 1-14.
49. Lawson, K., & Ruff, H. (2004). Early attention and negative emotionality predict later cognitive and behavioural function. *International journal of behavioral development*, 28(2), 157-165.
50. Lee, S.-Y., Grantham, C. H., Shelton, S., & Meaney-Delman, D. (2012). Does activity matter: an exploratory study among mothers with preterm infants? [Article]. *Archives of Women's Mental Health*, 15(3), 185–192. <https://doi.org/10.1007/s00737-012-0275-1>
51. Lobo, M. A., Kokkoni, E., Cunha, A. B., & Galloway, J. C. (2015). Infants born preterm demonstrate impaired object exploration behaviors throughout infancy and toddlerhood [Article]. *Physical Therapy*, 95(1), 51–64. <https://doi.org/10.2522/ptj.20130584>
52. Loeb, D. F., Imgrund, C. M., Lee, J., & Barlow, S. M. (2020). Language, Motor, and Cognitive Outcomes of Toddlers Who Were Born Preterm [Article]. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 29(2), 625–637. https://doi.org/10.1044/2019_AJSLP-19-00049
53. Lowe, J., Erickson, S. J., MacLean, P., & Duvall, S. W. (2009). Early working memory and maternal communication in toddlers born very low birth weight [Article]. *Acta Paediatrica*, 98(4), 660–663. <https://doi.org/10.1111/j.1651-2227.2008.01211.x>
54. Luttikhuisen dos Santos, E. S., de Kieviet, J. F., Königs, M., van Elburg, R. M., & Oosterlaan, J. (2013). Predictive value of the Bayley Scales of Infant Development on development of very preterm/very low birth weight children: A meta-analysis [Article]. *Early Human Development*, 89(7), 487–496. <https://doi.org/10.1016/j.earlhumdev.2013.03.008>
55. Marchman, V. A., Adams, K. A., Loi, E. C., Fernald, A., & Feldman, H. M. (2016). Early language processing efficiency predicts later receptive vocabulary outcomes in children born preterm [Article]. *Child Neuropsychology*, 22(6), 649–665. <https://doi.org/10.1080/09297049.2015.1038987>
56. Montagna, A., & Nosarti, C. (2016). Socio-Emotional Development Following Very Preterm Birth: Pathways to Psychopathology [Article]. *Frontiers in Psychology*, 7, 80–80. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00080>
57. Mürner-Lavanchy, I., Ritter, B. ., Spencer-Smith, M. ., Perrig, W. ., Schroth, G., Steinlin, M., & Everts, R. (2014). Visuospatial working memory in very preterm and term born children—Impact of age and performance [Article]. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 9(C), 106–

116. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2014.02.004>
58. Olafsen, K. S., Rønning, J. A., Handegård, B. H., Ulvund, S. E., Dahl, L. B., & Kaaresen, P. I. (2012). Regulatory competence and social communication in term and preterm infants at 12 months corrected age. Results from a randomized controlled trial [Article]. *Infant Behavior & Development*, 35(1), 140–149. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2011.08.001>
59. Pallant J. Spss survival manual. A step by step guide to data analysis using SPSS for windows. Philadelphia: Open University press, 2001. p. 120
60. Pelphrey, K. A., & Carter, E. J. (2008). Brain mechanisms for social perception: lessons from autism and typical development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1145(1), 283–299.
61. Perszyk, D. R., Ferguson, B., & Waxman, S. R. (2018). Maturation constrains the effect of exposure in linking language and thought: evidence from healthy preterm infants [Article]. *Developmental Science*, 21(2), e12522-n/a. <https://doi.org/10.1111/desc.12522>
62. Poehlmann, J., Hane, A., Burnson, C., Maleck, S., Hamburger, E., & Shah, P. E. (2012). Preterm infants who are prone to distress: differential effects of parenting on 36-month behavioral and cognitive outcomes [Article]. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 53(10), 1018–1025. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02564.x>
63. Poehlmann, J., Schwichtenberg, A. J. M., Shah, P. E., Schlafer, R. J., Hahn, E., & Maleck, S. (2010). The Development of Effortful Control in Children Born Preterm [Article]. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 39(4), 522–536. <https://doi.org/10.1080/15374416.2010.486319>
64. Porat-Zyman, G., Taubman – Ben-Ari, O., Kuint, J., & Morag, I. (2018). Personal Growth 4 Years After Premature Childbirth: The Role of Change in Maternal Mental Health [Article]. *Journal of Happiness Studies*, 20(6), 1739–1750. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0012-1>
65. Potharst, E. S., VAN WASSENAER-LEEMHUIS, A. G., Houtzager, B. A., Livesey, D., Kok, J. H., Last, B. F., & Oosterlaan, J. (2013). Perinatal risk factors for neurocognitive impairments in preschool children born very preterm. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 55(2), 178–184.
66. Pozzetti, T., Ometto, A., Gangi, S., Picciolini, O., Presezzi, G., Gardon, L., Pisoni, S., Mosca, F., & Marzocchi, G. M. (2014). Emerging executive skills in very preterm children at 2 years corrected age: A composite assessment [Article]. *Child Neuropsychology*, 20(2), 145–161.

<https://doi.org/10.1080/09297049.2012.762759>

67. Premji, S. S., Pana, G., Currie, G., Dosani, A., Reilly, S., Young, M., Hall, M., Williamson, T., & Lodha, A. K. (2018). Mother's level of confidence in caring for her late preterm infant: A mixed methods study [Article]. *Journal of Clinical Nursing*, 27(5–6), e1120–e1133. <https://doi.org/10.1111/jocn.14190>
68. Pritchard, V. E., Bora, S., Austin, N. C., Levin, K. J., & Woodward, L. J. (2014). Identifying very preterm children at educational risk using a school readiness framework. *Pediatrics*, 134(3), e825–e832.
69. Rahkonen, P., Heinonen, K., Pesonen, A.-K., Lano, A., Autti, T., Puosi, R., Huhtala, E., Andersson, S., Metsäranta, M., & Räikkönen, K. (2014). Mother-child interaction is associated with neurocognitive outcome in extremely low gestational age children [Article]. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55(4), 311–318. <https://doi.org/10.1111/sjop.12133>
70. Ramchandani, P. G., Domoney, J., Sethna, V., Psychogiou, L., Vlachos, H., & Murray, L. (2013). Do early father-infant interactions predict the onset of externalising behaviours in young children? Findings from a longitudinal cohort study [Article]. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(1), 56–64. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2012.02583.x>
71. Rimkutė, E. (2007). *Mąstymas ir kalba*. Vilniaus universitetas.
72. Rimmerman, A., & Sheran, H. (2001). The transition of Israeli men to fatherhood: a comparison between new fathers of pre-term/full-term infants [Article]. *Child & Family Social Work*, 6(3), 261–267. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2206.2001.00201.x>
73. Saarni, C. (1999). *The development of emotional competence*. Guilford press.
74. Sajaniemi N., Hakamies-Blomqvist, L., Mäkelä, J., Avellan, A., Rita, H., & von Wendt, L. (2001). Cognitive Development, Temperament and Behavior at 2 Years as Indicative of Language Development at 4 Years in Pre-Term Infants [Article]. *Child Psychiatry and Human Development*, 31(4), 329–346. <https://doi.org/10.1023/A:1010238523628>
75. Sameroff, A. (2009). *The transactional model*. American Psychological Association.
76. Sanchez, K., Spittle, A. J., Boyce, J. O., Leembruggen, L., Mantelos, A., Mills, S., Mitchell, N., Neil, E., John, M. S., Treloar, J., & Morgan, A. T. (2020). Conversational Language in 3-Year-Old Children Born Very Preterm and at Term [Article]. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 63(1), 206–215. https://doi.org/10.1044/2019_JSLHR-19-00153
77. Sansavini, A., Pentimonti, J., Justice, L., Guarini, A., Savini, S., Alessandrini, R., & Faldella,

- G. (2014). Language, motor and cognitive development of extremely preterm children: Modeling individual growth trajectories over the first three years of life [Article]. *Journal of Communication Disorders*, 49(Jun), 55–68. <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2014.02.005>
78. Schults, A., Tulviste, T., & Haan, E. (2013). Early vocabulary in full term and preterm Estonian children [Article]. *Early Human Development*, 89(9), 721–726. <https://doi.org/10.1016/j.earlhumdev.2013.05.004>
79. Shapiro, G., Markoff, J.A. (1997). *Matter of Definition*. In Roberts, C.W. (Ed.). *Text Analysis for the Social Sciences: Methods for Drawing Statistical Inferences from Texts and Transcripts*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, p. 9–31.
80. Silverstein, M., Feinberg, E., Young, R., & Sauder, S. (2010). Maternal depression, perceptions of children's social aptitude and reported activity restriction among former very low birthweight infants. *Archives of disease in childhood*, 95(7), 521-525.
81. Smith, L., & Ulvund, S. E. (2003). The role of joint attention in later development among preterm children: Linkages between early and middle childhood. *Social Development*, 12(2), 222-234.
82. Stolt, S., Lind, A., Matomäki, J., Haataja, L., Lapinleimu, H., & Lehtonen, L. (2016). Do the early development of gestures and receptive and expressive language predict language skills at 5; 0 in prematurely born very-low-birth-weight children?. *Journal of Communication disorders*, 61, 16-28.
83. Suttora, C., Guarini, A., Zuccarini, M., Aceti, A., Corvaglia, L., & Sansavini, A. (2020). Speech and Language Skills of Low-Risk Preterm and Full-Term Late Talkers: The Role of Child Factors and Parent Input [Article]. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(20), 7684. <https://doi.org/10.3390/ijerph17207684>
84. Širvinskienė, G. (2014). *Kūdikų emocijų ir elgesio sunkumai bei juos prognozuojantys veiksniai* (Doctoral dissertation, Lithuanian University of Health Sciences).
85. Taylor, H. G. (2020). Neurodevelopmental origins of social competence in very preterm children [Article]. *Seminars in Fetal & Neonatal Medicine*, 25(3), 101108–101108. <https://doi.org/10.1016/j.siny.2020.101108>
86. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
87. Tomasello, M., Carpenter, M., Call, J., Behne, T., & Moll, H. (2005). Understanding and

- sharing intentions: The origins of cultural cognition. *Behavioral and brain sciences*, 28(5), 675-691.
88. Tooten, A., Hoffenkamp, H. N., Hall, R. A. ., Braeken, J., Vingerhoets, A. J. J. ., & van Bakel, H. J. . (2013). Parental Perceptions and Experiences after Childbirth: A Comparison between Mothers and Fathers of Term and Preterm Infants [Article]. *Birth (Berkeley, Calif.)*, 40(3), 164–171. <https://doi.org/10.1111/birt.12052>
89. Törölä, H., Lehtihalmes, M., Heikkinen, H., Olsén, P., & Yliherva, A. (2012). Early vocalization of preterm infants with extremely low birth weight (ELBW), part II: from canonical babbling up to the appearance of the first word. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 26(4), 345–356. <https://doi.org/10.3109/02699206.2011.636500>
90. Treyvaud, K., Anderson, V. A., Lee, K. J., Woodward, L. J., Newnham, C., Inder, T. E., ... & Anderson, P. J. (2010). Parental mental health and early social-emotional development of children born very preterm. *Journal of Pediatric Psychology*, 35(7), 768-777.
91. Van Zuijen, T. L., Plakas, A., Maassen, B. A. ., Maurits, N. M., & van der Leij, A. (2013). Infant ERPs separate children at risk of dyslexia who become good readers from those who become poor readers [Article]. *Developmental Science*, 16(4), 554–563. <https://doi.org/10.1111/desc.12049>
92. VandenBos, G. R. (Ed.). (2015). (2nd ed.). *American Psychological Association*. Washington, DC.
93. Viana, F. L., Pérez-Pereira, M., Cadime, I., Silva, C., Santos, S., & Ribeiro, I. (2017). Lexical, morphological and syntactic development in toddlers between 16 and 30 months old: A comparison across European Portuguese and Galician [Article]. *First Language*, 37(3), 285–300. <https://doi.org/10.1177/0142723717691087>
94. Vinall, J., & Grunau, R. E. (2014). Impact of repeated procedural pain-related stress in infants born very preterm. *Pediatric research*, 75(5), 584-587.
95. West, K. L., & Iverson, J. M. (2017). Language learning is hands-on: Exploring links between infants' object manipulation and verbal input. *Cognitive Development*, 43, 190–200. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2017.05.004>
96. Wickremasinghe, A. C., Rogers, E. E., Johnson, B. C., Shen, A., Barkovich, A. J., & Marco, E. J. (2013). Children born prematurely have atypical sensory profiles. *Journal of Perinatology*, 33(8), 631-635. (2013). Children born prematurely have atypical sensory

- profiles. *Journal of Perinatology*, 33(8), 631-635.
97. Williamson, K. E., & Jakobson, L. S. (2014). Social attribution skills of children born preterm at very low birth weight. *Development and Psychopathology*, 26(4pt1), 889-900.
98. Witt, A., Theurel, A., Tolsa, C. B., Lejeune, F., Fernandes, L., de Jonge, L. V. H., ... & Hüppi, P. S. (2014). Emotional and effortful control abilities in 42-month-old very preterm and full-term children. *Early Human Development*, 90(10), 565-569.
99. Wocadlo, C., & Rieger, I. (2006). Educational and therapeutic resource dependency at early school-age in children who were born very preterm. *Early human development*, 82(1), 29-37.
100. Woodward, L. J., Bora, S., Clark, C. A. C., Montgomery-Hönger, A., Pritchard, V. E., Spencer, C., & Austin, N. C. (2014). Very preterm birth: maternal experiences of the neonatal intensive care environment [Article]. *Journal of Perinatology*, 34(7), 555–561.
<https://doi.org/10.1038/jp.2014.43>
101. Zuccarini, M., Guarini, A., Iverson, J. M., Benassi, E., Savini, S., Alessandrini, R., Faldella, G., & Sansavini, A. (2018). Does early object exploration support gesture and language development in extremely preterm infants and full-term infants? [Article]. *Journal of Communication Disorders*, 76, 91–100. <https://doi.org/10.1016/j.jcomdis.2018.09.004>

PRIEDAI

1 priedas

PARTNERIO (-ĖS) PALAIKYMO SKALĖ

Gaunamas palaikymas:

Šie teiginiai leidžia įvertinti, kaip jūs, kaip tėtis ar mama, jaučiatės palaikomas (-a) savo partnerio (-ės). Pagal toliau pateiktą vertinimo skalę nurodykite, kaip jums tinka žemiau pateikti teiginiai:

Niekada – Retai – Kartais – Dažnai – Labai dažnai – Visada

	Teiginys	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada
1.	Mano partneris (-ė) padrąsina mane, kaip tėtį ar mamą						
2.	Mano partneris (-ė) padeda man spręsti su mūsų vaiku susijusias problemas						
3.	Mano partneris (-ė) teigiamai atsiliepia apie tai, koks (-ia) esu tėtis ar mama						
4.	Mano partneris (-ė) padrąsina mane, kai jaučiu stresą dėl visų man, kaip tėčiui ar mamai, keliamų reikalavimų						
5.	Mano partneris (-ė) duoda naudingų patarimų, kad padėtų man, kai esu susirūpinęs (-usi) kaip tėtis ar mama						
6.	Mano partneris (-ė) pasitiki mano sugebėjimu valdyti keblias situacijas, susijusias su mūsų vaiku						
7.	Mano partneris (-ė) išklauso mane, kai turiu motinystės (tėvystės) rūpesčių						

	Teiginys	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada
8.	Mano partneris (-ė) padeda man rasti atsakymus į klausimus, kurie man kyla kaip tėčiui ar mamai						
9.	Mano partneris (-ė) sako man, kad esu geras (-a) tėtis ar mama						
10.	Jaučiu, kad mano partneris (-ė) supranta, kokį stresą galiu patirti kaip tėtis ar mama						
11.	Mano partneris (-ė) padeda man spręsti menkiausius sunkumus, su kuriais aš susiduriu kaip tėtis ar mama						
12.	Mano partneris (-ė) parodo, kaip stipriai jis (ji) didžiuojasi manimi ir mano, kaip tėtės ar mamos, elgesiu						
13.	Mano partneris (-ė) padeda man išsiaiškinti mintis ir jausmus, kuriuos jaučiu kaip tėtis ar mama						
14.	Galiu būti tikras (-a), kad mano partneris (-ė) duos patarimų, kai susidursiu su sunkumais kaip tėtis ar mama						
15.	Mano partneris (-ė) pasako man, kai jis (ji) mano, kad aš gerai įveikiu su mūsų vaiku susijusias situacijas						

Suteikiamas palaikymas:

Šie teiginiai leidžia įvertinti, kaip jūs palaikote savo partnerį (-ę), kaip tėtį ar mamą. Pagal toliau pateiktą vertinimo skalę nurodykite, kaip jums tinka žemiau pateikti teiginiai:

Niekada – Retai – Kartais – Dažnai – Labai dažnai – Visada

	Teiginys	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada
1.	Aš padrašinu savo partnerį (-ę), kaip tėtį ar mamą						
2.	Padedu spręsti su mūsų vaiku susijusias problemas, su kuriomis susiduria mano partneris (-ė)						
3.	Teigiamai atsiliepiu apie tai, koks (-ia) tėtis ar mama yra mano partneris (-ė)						
4.	Padrašinu savo partnerį (-ę), kai jis (-i) jaučia stresą dėl visų jam (-ai), kaip tėčiui ar mamai, keliamų reikalavimų						
5.	Savo partneriui (-ei) duodu naudingų patarimų, kad padėčiau jam (-ai), kai jis (-i) yra susirūpinęs (-usi) kaip tėtis ar mama		☐				
6.	Pasitikiu savo partnerio (-ės) sugebėjimu valdyti kebias situacijas, susijusias su mūsų vaiku						
7.	Išklausau savo partnerį (-ę), kai jis (-i) turi tėvystės (motinystės) rūpesčių						
8.	Savo partneriui (-ei) padedu rasti atsakymus į klausimus, kurie jam (-ai) kyla kaip tėčiui ar mamai						
9.	Sakau savo partneriui (-ei), kad jis (-i) yra geras (-a) tėtis ar mama						
10.	Suteikiu savo partneriui (-ei) jausmą, kad suprantu, kokį stresą jis (-i) gali patirti kaip tėtis ar mama						

	Teiginys	Niekada	Retai	Kartais	Dažnai	Labai dažnai	Visada
11.	Savo partneriui (-ei) padedu spręsti menkiausius sunkumus, su kuriais jis (-i) susiduria kaip tėtis ar mama						
12.	Parodau savo partneriui (-ei), kaip stipriai didžiuojuosi juo (-a) ir jo (-os), kaip tėčio ar mamos, elgesiu						
13.	Padedu savo partneriui (-ei) išsiaiškinti mintis ir jausmus, kuriuos jis (-i) jaučia kaip tėtis ar mama						
14.	Mano partneris (-ė) gali būti tikras (-a), kad duosiu patarimų, kai jis (-i), kaip tėtis ar mama, susidurs su sunkumais						
15.	Pasakau savo partneriui (-ei), kai manau, kad jis (-i) gerai įveikia su mūsų vaiku susijusias situacijas						

Partnerio (-ės) palaikymo klausimyno lietuviškos versijos psichometrinės charakteristikos

1 lentelė. Partnerio (-ės) palaikymo klausimyno poskalių aprašomoji statistika ir vidinio suderintumo įverčiai (N=330)

	Gaunamas palaikymas			Suteikiamas palaikymas		
	Emocinis	Situacinis	Vaidmens patvirtinimas	Emocinis	Situacinis	Vaidmens patvirtinimas
<i>M</i>	19,99	20,18	20,68	21,32	23,45	21,25
<i>SD</i>	5,67	5,85	5,70	5,53	5,16	5,59
Kronbach'o alfa	0,89	0,91	0,89	0,91	0,90	0,89

2 lentelė. Gaunamo palaikymo skalės patvirtinančios faktorių analizės su Varimax sukiniu teiginių faktorių svoriai (N=330)

Gaunamo palaikymo skalės teiginiai	Faktoriai		
	1	2	3
1) Mano partneris (-ė) padrasina mane, kaip tėtį ar mamą	0,50		
4) Mano partneris (-ė) padrasina mane, kai jaučiu stresą dėl visų man, kaip tėčiui ar mamai, keliamų reikalavimų	0,49		
7) Mano partneris (-ė) išklauso mane, kai turiu tėvystės (motinystės) rūpesčių	0,53		
10) Jaučiu, kad mano partneris (-ė) supranta, kokį stresą galiu patirti kaip tėtis ar mama	0,69		
13) Mano partneris (-ė) padeda man išsiaiškinti mintis ir jausmus, kuriuos jaučiu kaip tėtis ar mama	0,70		
2) Mano partneris (-ė) padeda man spręsti su mūsų vaiku susijusias problemas		0,53	
5) Mano partneris (-ė) duoda naudingų patarimų, kad padėtų man, kai esu susirūpinęs (-usi) kaip tėtis ar mama		0,67	
8) Mano partneris (-ė) padeda man rasti atsakymus į klausimus, kurie man kyla kaip tėčiui ar mamai		0,75	
11) Mano partneris (-ė) padeda man spręsti menkiausius sunkumus, su kuriais aš susiduriu kaip tėtis ar mama		0,76	
14) Galiu būti tikras (-a), kad mano partneris (-ė) duos patarimų, kai susidursiu su sunkumais kaip tėtis ar mama		0,79	
3) Mano partneris (-ė) teigiamai atsiliepia apie tai, koks (-ia) esu tėtis ar mama			0,77
6) Mano partneris (-ė) pasitiki mano sugebėjimu valdyti keblias situacijas, susijusias su mūsų vaiku			0,80
9) Mano partneris (-ė) sako man, kad esu geras (-a) tėtis ar mama			0,83
12) Mano partneris (-ė) parodo, kaip stipriai jis (ji) didžiuojasi manimi ir mano, kaip tėčio ar mamos, elgesiu			0,73
15) Mano partneris (-ė) pasako man, kai jis (ji) mano, kad aš gerai įveikiu su mūsų vaiku susijusias situacijas			0,66

Pastaba. 1-Emocinis palaikymas, 2 – Situacinis palaikymas, 3 - Vaidmens patvirtinimas

3 lentelė. *Suteikiamo palaikymo skalės patvirtinančios faktorių analizės teiginių faktorių svoriai (N=330)*

Suteikiamo palaikymo skalės teiginiai	Faktoriai		
	1	2	3
1) Aš padrašinu savo partnerį (-ę), kaip tėtį ar mamą	0,75		
4) Padrašinu savo partnerį (-ę), kai jis (-i) jaučia stresą dėl visų jam (-ai), kaip tėčiui ar mamai, keliamų reikalavimų	0,70		
7) Išklausu savo partnerį (-ę), kai jis (-i) turi tėvystės (motinystės) rūpesčių	0,36		
10) Suteikiu savo partneriui (-ei) jausmą, kad suprantu, kokį stresą jis (-i) gali patirti kaip tėtis ar mama	0,55		
13) Padedu savo partneriui (-ei) išsiaiškinti mintis ir jausmus, kuriuos jis (-i) jaučia kaip tėtis ar mama	0,71		
2) Padedu spręsti su mūsų vaiku susijusias problemas, su kuriomis susiduria mano partneris (-ė)		0,75	
5) Savo partneriui (-ei) duodu naudingų patarimų, kad padėčiau jam (-ai), kai jis (-i) yra susirūpinęs (-usi) kaip tėtis ar mama		0,71	
8) Savo partneriui (-ei) padedu rasti atsakymus į klausimus, kurie jam (-ai) kyla kaip tėčiui ar mamai		0,81	
11) Savo partneriui (-ei) padedu spręsti menkiausius sunkumus, su kuriais jis (-i) susiduria kaip tėtis ar mama		0,75	
14) Mano partneris (-ė) gali būti tikras (-a), kad duosiu patarimų, kai jis (-i), kaip tėtis ar mama, susidurs su sunkumais		0,77	
3) Teigiamai atsiliepiu apie tai, koks (-ia) tėtis ar mama yra mano partneris (-ė)			0,48
6) Pasitikiu savo partnerio (-ės) sugebėjimu valdyti keblias situacijas, susijusias su mūsų vaiku			0,84
9) Sakau savo partneriui (-ei), kad jis (-i) yra geras (-a) tėtis ar mama			0,79
12) Parodau savo partneriui (-ei), kaip stipriai didžiuojuosi juo (-a) ir jo (-os), kaip tėčio ar mamos, elgesiu			0,85
15) Pasakau savo partneriui (-ei), kai manau, kad jis (-i) gerai įveikia su mūsų vaiku susijusias situacijas			0,59

Pastaba. 1-Emocinis palaikymas, 2 – Situacinis palaikymas, 3 - Vaidmens patvirtinimas

4 lentelė. *Partnerio (-ės) palaikymo klausimyno poskalių tarpusavio koreliacija (Spearman'o koreliacija) (N=330)*

	Gaunamas EM	Gaunamas ST	Gaunamas VP	Suteikiamas EM	Suteikiamas ST	Suteikiamas VP
Gaunamas EM	-	0,86**	0,83**	0,77**	0,66**	0,73**
Gaunamas ST		-	0,74**	0,74**	0,65**	0,74**
Gaunamas VP			-	0,76**	0,66**	0,74**
Suteikiamas EM				-	0,83**	0,84**
Suteikiamas ST					-	0,67**
Suteikiamas VP						-

Pastaba. ** – $p < 0,01$; EM – emocinis palaikymas, ST – situacinis palaikymas, VP – vaidmens patvirtinimas

Interviu atsakymai

1. Gal galėtumėte prisiminti, kokia buvo jūsų, kaip mamos, savijauta tik gimus kūdikiui?

M1. Buvau labai ilgai išsigandusi, ilgai nesupratau, kas ir kodėl įvyko. Ypatingai pergyvenau dėl dukros sveikatos, dėl jos raidos ir vystymosi.

M2. Nei sekundę neabejojau, kad dukrytė išgyvens, nesvarbu kokios buvo gydytojų prognozės. Jaučiausi laiminga turėdama tris nuostabias dukrytes ir norėjau visam pasauliui papasakot, kad esu trijų nuostabių vaikų mama. Žinojau, kad su Austėja eisim ilgą kelią ir tam nuo pat pirmos minutės buvau pasiruošusi. Todėl jaučiausi gerai. Austėja iš manęs jautė tik geras emocijas, kad greičiau stiprėtų.

M3. Buvo labai keista savijauta, nes supranti, kad gimė vaikas, o kadangi tai ankstukas – tai daugiau nieko apie tai nesupranti... Jaudinausi dėl sveikatos, nes tai buvo ankstukas, bet daugiau nieko apie tai nežinojau...

M4. Labai buvau pasimetusi ir labai bijojau, galvojau dar neteks gimdyt, karantinas, nepasiruošus, vienai būt reikėjo, pasimetimas, baisu, pieno negalėjau nutraukt, sesutė nemaloni pasitaikė, apkaltino, kad nemaitinu, vėliau geresnį personalą sutikau. Galvojau, kad su vyru gimdysiu ir laiku, bet kraujas pasirodė, kad tik vaikui viskas gerai būtų, kad tik būtų sveikas, planai buvo kiti, negalvojau, kad gimdysiu.

M5. Buvo didelė baimė ir išgąstis, sunku suprasti, kad tai kas vyksta, vyksta mūsų šeimoje. Buvo labai baisu lankyti kūdikį nustatytomis valandomis, bijant išgirsti kažkokių „blogų“ naujienų. Trūko informacijos suprasti, ką reiškia, kad vaikas gimė anksčiau, ar tai kažkaip gali būti susiję su ligomis, fizine, psichine raida. Perkėlus kartu į palatą baimių sumažėjo, bet labai trūko artimų žmonių šalia (prasidėjęs karantinas), ir buvo baisu dėl lėtai augančio svorio.

M6. Gimus vaikams, ir išgirdus jų verksmus, kurie tuo metu buvo panašūs į kačiukų miauksėjimus,

užplūdo geros emocijos, veidu riedėjo ašaros ir buvo džiaugsmas, kad visi gyvi, kad visi savo verksmu pranešė, jog gimė. Sunku buvo susigaudyt ir susivokti kas ir kaip bus viskas toliau.

M7. Viskas įvyko greitai, ne pagal planą, tačiau reagavau ramiai, nes buvau patikimų medikų rankose, šalia buvo vyras. Jaučiausi pasiruošusi pasirūpinti gimusiu mažyliu. Po cezario operacijos man neparodė dukros, nepaguldė ant krūtinės. Pirmąkart pamačiau mažylę po paros laiko. Kažkiek buvo liūdna, kad savaitę dukrelė buvo atskirta nuo manęs – negalėjau turėti taip svarbaus kontakto „kūnas-kūnas“, negalėjau pradėti žindyti. Taip pat nerimavau dėl mažosios sveikatos, tačiau ypatingų problemų neturėjome.

M8. Tik gimus kūdikiui užplūdo palengvėjimas, džiaugsmas. Po kelių valandų buvo nerimo ir streso, kadangi vaikas buvo parai išvežtas į stebėjimo palatą. Po to visa savaitė ligoninėje buvo kupina įtampos, dėl vaiko sveikatos, dėl maitinimo, nes pirmą mėnesį sunkiai sekėsi žindyti, vėliau viskas susitvarkė. Savaitė ligoninėje buvo sunki, buvo nemažai streso, nerimo.

M9. Verčiau iš laimės ir labai labai bijojau, nes gimė anksčiau laiko. Kai sužinojau, kad viskas ok, ir nereikia net jokių aparatų prijunginėti – džiaugiausi. Dar ilgokai prabuvome ligoninėje, bet tai buvo stebėjimas.

M10. Laimė, nežinia ir baimė tuo pačiu metu. Tačiau po 5 dienų persikėlus iš reanimacijos atėjo pasitikėjimas vaikais, kad viskas bus gerai - jos labai stipriai kabinosi į gyvenimą ir be jokių problemų augo ir stiprėjo. Žinoma tai, kad vaikai gimė karantino metu ir niekas 1,5 mėn negalėjo mūsų lankyti ligoninėje atnešė vienišumo, bet žinojimas, kad vaikai yra gerai prižiūrimi ir tai, kad grįšime namo ramino.

M11. Niekada neįsivaizdavau, kad teks gimdyti taip anksti.. Turėjau laiko pasiruošti apie savaitę (tiek laiko dar pratempėm ligoninėje), pamenu kai pas psichologę kabinete pamačiau kaip atrodo 1kg svorio kūdikis per kūną perėjo šlurpuliukai dėl mažumo ir trapumo. Skaičiau „Ankstukai“ knygą, kalbėjau su pažįstamomis mamomis, kurios turėjo ankstukus. Tai labai padėjo pasiruošti ir nusiteikti, bet aišku pagimdžius buvo didelis šokas, baimė, nerimas ar vaikas išgyvens, ar augs sveikas. Realiai sunkiai suvokiau, kad jau pagimdžiau ir turiu vaikelį, motinystės jausmai atsirado tik kai po reanimacijos jau

galėjau visą parą būti ir rūpintis, prisiglausti.

M12. Savijauta tikrai buvo ne iš gerųjų, ypač dėl to, jog negalėjau ilgai matyt ir rūpintis savo kūdikiu. Dėl to, kad vyras negalėjo būti šalia. Situacija visa labai slėgė ir tikrai reikėjo pagalbos.

M13. Buvo kaltės jausmas, dėl mano kaltės galvojau, kad per anksti gimė dukra, ką padariau ne taip ir labai gaila buvo vaiko...

M.14. Neramiai, sumišusi

Kaip jūs dabar jaučiatės?

M1. Dabar jaučiuosi gerai. Didžiuojuosi savo dukra ir jos pasiekimais.

M2. Puikiai. Daug dirbam ir džiaugiamės rezultatais.

M3. Jaučiuosi gerai, nes turiu nuostabią dukrą.

M4. Dabar jau tiek laiko praėjo, tai užtikrinčiau, bet sunku, nors tvarkomės, svarbu, kad berniukas sveikas augtų.

M5. Jau visiškai gerai. Pirmi metai visgi dar buvo sunkūs, dar išlikę nemažai baimių ir skaudžių prisiminimų.

M6. Dabar jaučiuosi pavargusi, visgi auginti tris ankstukus vienu metu ir dar vyresnį sūnų reikalauja daug dėmesio, vidinių išteklių, energijos, jėgos, stiprybės. Atsigauti nėra lengva, su kiekviena diena būna lengviau, bet kartu atsiranda ir nauji iššūkiai, kurie priverčia nepamiršti, kad negali į viską numoti ranka.

M7. Esu laiminga, nes esu mama nuostabaus žmogaus, kuris užaugęs suteiks džiaugsmą ir meilę kitiems žmonėms. Nebeįsivaizduoju gyvenimo be dukrytės. Gal jaučiuosi šiek tiek atitrūkusi nuo socialinio gyvenimo, nes visas dėmesys dukrelei ir buičiai, tačiau suvokiu, kad viskam savas laikas, be to padeda

vyras. Vienu metu jaučiausi išsekusi, trūko miego, tačiau turėjau stiprią motyvaciją eiti toliau – mūsų dukrytę. Šiandien dukra (14 mėn) parodė kaip pingvinas plasnoja – ir kaip nesijausi laimingiausiu žmogumi pasaulyje?

M8. Dabar jaučiuosi gerai, nebėra tiek baimių ir streso kaip pirmaisiais mėnesiais, kai kiekvieną kartą galvodavai ar taip turi būti, ar viskas gerai, ar važiuoti pas gydytoją. Dabar jaučiuosi rami, daugiau pailsėjusi, atsipalaidavusi.

M9. Džiaugiuosi matydama, kaip kiekvieną dieną auga ir vis gudresnė darosi mano dukra.

M10. Pavargus ir laiminga.

M11. Dabar jaučiuosi gerai, sunkiausias etapas praėjo, kažkiek nerimo yra ar pasivys bendraamžius, ar užaugs sveika ir laiminga mergaitė. Kiekvienas raidos pasiekimas, ištartas naujas garselis/žodelis, matymas kaip auga ir protingėja atneša daug džiaugsmo ir augina ramybę, kad viskas bus gerai.

M12. Puikiai. Prisitaikėm ir gyvenam toliau.

M13. Gerai, tik pavargusi.

M14. Gerai.

Ką jums reiškia būti anksčiau laiko gimusio vaiko mama?

M1. Šiai dienai, visiškai nebesureikšminu to, kad ji gimė anksčiau, hipotrofiška: pirmais jos gyvenimo metais, labai ją stebėjau, jaučiau daug nerimo, šiandien esu rami ir laiminga mama.

M2. Reiškia lygiai tą patį, ką ir būti mama laiku gimusio vaiko.

M3. Nemanau, kad yra skirtumas, ar vaikas ankstukas ar ne, tiesiog esi mama ir stengiesi vaikui duoti viską ką gali geriausio.

M4. Net sunku pasakyti. Poliklinikoje nustemba kodėl dar nekalba, turi įrodinėti, teisintis, kiti nežino, kad ankstukas. Yra žmonių nieko negirdėjusių apie ankstukus. Man norisi tą vaiką pateisinti, nes kai kurių dalykų, kuriuos turėtų daryti, nedaro pagal raidą, tarsi atrodo tarsi prastesnis vaikas.

M5. Labai nesureikšminu, tiesiog vertinu šią patirtį kaip gyvenimišką patirtį.

M6. Esu tokia pati mama, kaip ir vaiko, kuris gimė laiku. Nesvarbu ar tai ankstukas, ar ne, tai yra vaikas, tai yra dovana, kuri suteikia galių ir stiprybės būti jiems geriausia mama.

M7. Anksčiau laiko gimusių vaikučių mamos nėra kažkaip kitaip „paženklintos“, tačiau jos patyrė daugiau streso, įgijo daugiau patirčių, todėl yra sykiu ir stipresnės dvasiškai, turi daugiau atjautos „likimo draugėms“. Asmeniškai mane anksčiau gimęs kūdikis nuteikė akylesniam vaiko sveikatos ir raidos stebėjimui – kartais pagaunu save, kad net pernelyg pergyvenu dėl kažkokios sveikatos problemos (ne, kol kas „Miunhauzeno“ liga nesergu □). Kita vertu, jei kažkas mums ir nesiseka taip greitai, kaip laiku gimusiems vaikučiams – visada primenu sau, kad gimė mažas, bet užaugs didelis Žmogus.

M8. Nelabai jaučiuosi anksčiau laiko gimusio vaiko mama, nes ir vaikas atrodo lyg gimė laiku, kaip turėjo būti. Galbūt taip jaučiuosi, nes vaikui viskas gerai, o ir ne daug anksčiau laiko gimė todėl nesijaučiu anksčiau laiko gimusio vaiko mama.

M9. Nesureikšminu to fakto, kad gimė anksčiau. Per metus laiko ji pasivijo savo bendraamžius su savo raida ir niekuo nesiskiria nuo kitų vaikų.

M10. Manau, kad mūsų vaikai yra ypatingi. Gal žinoma taip pat manyčiau jei jie ir ne ankstukai būtų. Tikiu, kad tokie išbandymai sustiprina ir mus pačius ir vaikai nuo prigimties yra kovotojai.

M11. Auginu ypatingą vaiką ir gavau ypatingą patirtį - nuo pat trumpo neštumo patirties, gimdymo, ligoninių, daktarų vizitų, raidos sekimo iki kasdienio auginimo iššūkio... Giliai neišnešioti kūdikiai pirmuosius metus yra kitokie, kelias tikrai sunkus ir reikalaujantis pasitikėjimo tiek vaiku, tiek savimi. Nuolat sulaukiam aplinkos dėmesio dėl vaiko mažumo ir smulkumo, nevalgumo, tas itin didelis jautrumas taip pat manau gilaus neišnešiotumo pasekmė, tad iššūkių netrūksta, bet ir su išnešiotais

vaikais gi būna visko. Stengiuosi tikėti vaiku, priimti tokį, koks yra, tad tikiu viskas bus gerai.

M12. Reiškia būti mama didvyre, ypač jei vaikas gimsta su įgimtomis problemomis ar dėl ankstyvo gimimo atsiradusių problemų. Reikia turėti daug stiprybės savyje, kad atlaikyti visą baisią pradžią.

M13. Iš tikrųjų, tai, kad anksčiau gimė dukra – į daug ką pradėjau žiūrėti daug paprasčiau, nes ligoninėje pamačiau kokių gali kiti turėti problemų, rimtus atvejus, ilgai ligoninėje gulinius vaikus, negalvojau, kad taip apskritai gali būti...pakraupau pamačius visus vaizdus (aparatus, vamzdelius, procedūras, inkubatorius. Visgi lyginu su savo vyresne dukra ir galiu pasakyti, kad kitoks ankstukas yra vaikas, daug daugiau dėmesio reikalaujantis ir be galo jautrus.

M14. Nuolatinį norą sekti raidą ir nepraleisti kažko.
